

Mind 20 marka.

sf-14334

ENSV
Riiklik Raamatukogu

KIRJANDUSLIKKE UUDISEID

N° 15/16

Detsember

Ilmub 10—12 korda aastas
Tellimishind aastas 100 marka

1927

SISU: 1) AUGUST JAKOBSON: *Vaeste-Patuste alev*. (Alb. Kivikase arvustus ja katkend romaanist.) 2) BETTI ALVER: *Tuulearmuke*. (Ed. Hubeli arvustus ja katkend romaanist.) 3) REED MORN: *Andekas parasiit*. (B. Linde arvustus ja katkend romaanist.) 4) MART RAUD: *Videvikust varavalgeni*. (A. Raagi arvustus ja katkend romaanist.) 5) *Katkendid novellikogudest*: A. GAILIT — „Ristisõitjad“, J. MÄND-METS — „Läbi rädi“, J. SEMPER — „Ellinor“. 6) N. KÖSTNER: *Teoorjuse langemine ja maaproletariaadi tekkimine Liivimaal*. — („Hectori“ arvustus.) 7) HANS KRUIUS. *Eesti ajalugu kõige uuemal ajal. I. osa. Eesti rahvusliku ärkamiseni*. (Andr. Sekte arvustus.) 8) 20. XI. 27. — 31. XII. 27. ilmunud ja trükkis olevate raamatute nimes- tik. 9) Toimetusele saadetud kirjandus.

August Jakobson: *Vaeste-Patuste alev*.

Romaan kahes köites. K.-Ü. „Loodus“, Tartus. 760 lk. Hind 750 mk.

Jakobson laseb oma romaanis tiisikushaigel üliõpilasel Petersonil lausuda, et see tahab kirjutada romaani „meie tööliskonnast sarnasena, nagu ta tõelikult on... Ta pahedest ja voorustest, ta alatusest ja madalusest... ta kannatustest ja rõõmudest... Lihtsalt fotograafiline pilt, midagi salgamata, midagi ka lisamata... Ühe sõnaga — nagu ta tegelikult on... (Lk. 702.)

Need read viitavad selgesti käesoleva romaani otstarbe ja laadi poole, kuigi need pole mõeldud ei eelsõnana ega mingi vabandusena lugeja ees. Ilma kahilemata on see teos laiaulatusline ja masendav pilt meie organiseerimata ja harimata proletariaadi tänapäevast. Ei olegi siin lõpuks tähtis, missuguses vormis ja stiilis see kõik on siin esitatud, tähtis on kõik muu — elu ise oma jõhkru, halastamatuse ja paratamatusega.

Selle teose leheküljed on otse protokollis usutavusega ja nii tihtiigi aimame, et autor kõneleb oma kõige lähemast ümbrusest, ümbrusest, kus

talle tuttav on iga kivi, känd, liivaseljandik ja turbaauk, inimestest, kellest ta teab rohkem kui neile kasulik. August Jakobson — see on hääl proletariaadi seast, sama tööliskonna seast, millest ta ise kirjutab. Jakobson pole eemal ega kõrgemal seisja oma romaani miljööst, pole kirjanik, kes kirjutab, kuidas see tööliskonna või pörandaaluse elu võiks olla, vaid „kuidas ta tegelikult on“. Emile Zola täpse naturalismi meetodiga asutakse siin käsitama tänapäeva töölisperekonna elu-olu, selle vinsklemisi, maadlemist kahaneva leivakanikaga ja lõpulikku põhjaminekut Eesti demokraatliku vabariigi kitsas kriisiolukorras. See on seda teravam ja masendavam, et kogu romaan tegutseb just kõige hilisemais vabariigi iseseisvusaastais, alates 1-se detsembri järellainetuses ja lõppedes anno 1927. Lülünede perekonna tragöödia tohiks olla vist küll karakterlik ja üldine kogu tänapäeva Eesti töölisperekondadele, vähemalt 99 prots. nendest.

See on mingi mädasoo, mingi põhjatute soolau-
gaste lootusetu ja ängisrav õhk, kuhu laskume
seda romaani lugedes. Ei mingit lootust pääs-
miseks sellest masendavast, rusuvast, lõmaks-
liisuvast olukorrast, milles siplevad ja vaevlevad
siin kõik tegelased, alates lastest ja lõpetades
raukadega. On neis inimestes kõigis midagi
madalat-loomalikku, elajatigedat ja siukadedat,
kus oma viletsast olukorrast tingitud viha püü-
takse lahutada omavaheliste tuupimiste, kiskle-
miste ja söimlemistega ning kus kurnavast tööst
ja alatoitlusest nürinenud inimene saab aru ainult
roppuste naljast ja vängete sõnade huumorist.
See mürgine miljöö, milles siin kõik peavad
virelema, poogib igale üksikule külge hulga kaupa
pahesid, joomakirge, sohielu, lodevust ja loidu
nürimeelsust. Ei midagi paremat saa sündida
siin haisevas soppaagus, kõik liikuv ja elav
liisutakse maatasa, pannakse ägama ja küüru-
tama omas orjaveres, ning kes ei taha paenduda,
kes püüab aga sirutada olude kiuste — rändab
„Kolgatale“. Samuti on ka nende noorte harit-
lastega, kes siit võrsunud, ka need lähevad elu-
dagi „nahka“, kaotavad eesmärgi, elumõtte, klu-
tuhina. Jääb neilegi ainult järele tiisikus ja paran-
damatu joomahaigus. Nii endine ohvitser Riddle,
nii ka üliõpilane Peterson. Joomakirg, elukom-
mete lodevus elajalikkuseni, tiisikus ja „Kol-
gata“ — need on kõikvõimsad tegurid „Vaeste-
Patuste alevi“ elanikkude elus. Sama mõtetu ja
animaalne kui nende „vaeste-patuste“ päevast
päeva veniv elu, sama mõtteitu ja jõuetu on ka
nende mäss kõikvõimsate kukrumeeste vastu,
seegi prahvatab esile kui mingi ootamatu kõrtsi-

kakelus, ainult selle vahega, et sinise silma või
pussihaava asemel tuleb rännata sinna „Kolga-
tale“ — jäljetusse hauda!

Selle romaani ülesehitus tugeneb küll pere-
konna, nimelt Lüünede elutragedial, kuid kõigi
tunnuste järele on see massiromaan. Ja massi-
romaan nimelt selles mõttes, et kõik osavõtjad
etgutsevad ja on mõistetavad ainult massina.
Autor ei ole eraldanud neid mingil põhjusel tera-
vate, kaugelt üksiteisest lahkuminevate indiviidi-
tunnustega, kõik tegelased sarnanevad üks-
teisele, isegi nende kõnelused nii rohketes dia-
loogides ei viita teravalt isikupärase poole. Sest
milles erineb õieti Lüüne Kati Matvei eidest?
Ainult selle poolest, et me teame Lüüne Kati elu-
lugu rohkem, kui Matvei eide oma, kuid võib
olla, oli ehk Matvei eide elulugu umbes sama-
sugune? Samuti ei saa me teha puht isikulist
vahet ka noore ja vana Lüüne, nende mõlema
ja üliõpilase Petersoni vahel. Kui tahate, on
„Vaeste-Patuste alev“ massi- või koguni terve
klassi romaan!

Selle romaani jõud on ta mahutavuses ja
laiuses: ta hargneb meie silmade ees võimsa pil-
dina. On kohti, kirjeldusi, mis haaravad meid
oma sisemise jõuga, nagu ootamatud raketid tule-
jugadega. Ja neid kohti pole romaani kestes
vähe...

Kui tuletame meelde veel siin: ohas autori
poolt mainitud nouet: „Lihtsalt fotograafiline
pilt...“, siis näeme, et ta lootused on ületanud
ta enesegi. Romaan „Vaeste-Patuste alev“ on
siiski rohkem, kui ainult fotograafiline pilt.

Alb. Kivikas. — «Vaba Maa» nr. 260 5. XI. 27.

*Kohati on kirjeldused otse klassilised . . . Lugeja elab kaasa ning on sunnitud jälgima põnevusega
iga rida.*

*Mida kirjanik näib lähedalt tundvat, seda oskab ta meile hästi silmi ette tuua. Minu meelest on
turbatöö kirjeldus üks parematest, mis Eestis olen lugenud . . .*

J. Mändmets. „Päevaleht“, nr. 305, 6. XI. 27.

Tutvumiseks A. Jakobsoni teosega toome mõned katkendid eelpool mainitud turbatöö kirjeldusest.

(Toimetus.)

Õhtune artell hakkas end kiirelt korraldama.
Kuued võeti ära, särgikäised kooriti üles ning need,
kellele kord oli minna auku, võtsid jalad paljaks. Kõige
päält asuti aga pressi edasilükkamisale. Samal ajal
mürgati aga ka Riddle ning Jaani ja keegi uhke väli-
musega, tätoveeritud kätega noormees hõikas neile
eemalt:

„Noh vana, kas hakkad siis tööle või?“

„Ju sedasi räägitud sai...“ vastas Jaan.

„Kaaslase kah leidsid või?“

„Ju ikka leidsin... Teab, kas lõõme's käed
külge või?“

„Noh, arusaadav!... Aga kus see kaaslane
sul's on?“

„Eks ikka siin mu kõrval...“

Noormees vaatas vaenuliselt Riddle ohvitserivormi
ning ütles pilkavalt:

„Kas see mees tuleb sulle kupjaks või?... Meil
läheb ikka töölist tarvis...“ Kuid kui Riddle talle rahu-
likult otsa vaatas, hakkas ta valju häälega kisendama:
„Üks, kaks... ja... kor-ra-ga! Üks, kaks... ja...
kor-ra-ga-ah!“

Kaks töölist kandsid umbes paari sülla pikkust
raudrööbast. Minnes seisjatest mooda tõukas teine
neist Riddlet õlaga ning urises kuuldavalt:

„Ena ikka mul härrat!... Juba nüüd jalus...“

Nad läksid tuikudes ja ähkides pressi otsa juurde
ja asetasid rööpa maha. Kohe kandsid nad kohale ka
teise. Varsti veereski masin, tõugatud neljateistküem-
nest tugevast kätapaarist, oma endiselt seisukohalt
sülla võrra edasi. Et veel ligi pool tundi aega oli,
istuti kärudele suitsetama.

Kohe hakati kiruma madalaid tööpalku. See on
ju ainult sandikopik, mis siin makstakse. Juba kohe
nii kui vabastati päevatöölised, kellede hooleks oli
olnud seni kändude juurimine, ei teeni selle tööga õiget
aha. Kaheksa tundi jookse ja lõhu nii, et silm sinine,
ei saa isegi hinge tagasi tõmmata, ja hää, kui saad
kätte hariliku päevarahaga. Nagu eilaneigi asi: kas ei
saanud küll higistada, kuid kui palju selle higistami-
suga teeniti?! Ainult kolmsada kärnast markal...
Tusti nagu mutt hommikust lõunani või lõunast poole
ööni ja vaevalt, et teenid kolmkümmend marka tunnis!
See on ju tõesti juba natuke liig!

Mehed kiru-ld, sülitasid ja neelasid vihaselt suitsu.
Juudi näoga polss, kes oli kõige ägedam, vaatas alt-
kulumäe tätoveeritud kätega seltsilisele. See seisis vähe
kaugemal. müts kuklas. Olgugi, et nad kõik teadsid,
et ta juba täna õhtul iga nende sõna kupjale edasi
annab, ei hoolitud talt siiski.

Ent vaevalt nähti katlamaja poolt tulevat Schroe-
derit, sedasama tööhuhajat Schroederit, kellest just
räägiti, juhiti jutt otsekohe teistele asjadele.

„Noh, kas ootama viilet või?“ küsis Schroeder, peatus silmapilguks pressi ees ning pööras oma paksu verest pakatava näo, mida ehtis murujas habemetüügas, tööliste poole. „Küül ta tulema kah, see vile.“

„Ju ta muidugi tuleb,“ vastas juudi näoga noormees üle äla.

„Jah, tuleb, tuleb...“
Keegi ei lausunud sõna, ainult mõni üksik kõhatas aukartlikult. Ja äsja lõkkele lõõnud viha asemele asus ainult eesti tööliisele omane roomav orjameelsus, mis julgeb hambaid näidata ainult nurga tagant. Selg tõmbus instinktiivselt küüru, otsekuul oodates juba õhusvuhisevat piitsahoopi...

Neli tundi töötati vahet pidamata. Kella viiest kuueni oli lõuna. Ridle, kes tuli viimasena põllult, asus sõnalausemata leivarätkiku kallale, kondid peaaegu kanged. Parajasti, kui ta ahnelt leiba hammustas, küsis juudi näoga pois, kes istus ta kõrval:

„Noh, sõber, kuidas esimene poolpäeva läks kah?“

„Kiita just ei või,“ vastas Ridle.

„Annab ikka suruda, mis?“

„Ilma naljata annab.“

Ridle jätkas söömist. Olgugi, et ta polnud just kõige nõrgem, rõhus esimene poolpäeva teda siiski raskelt. Ristliiud valutasi. Kui ta paremat kätt liigutas, tundis ta kontides säherdusi torkeid, nagu oleksid need täis taotud pikki, kidalisi pindu, mis sünnitavad valu iga pisemagi liigutuse juures. Ka jalad olid nõrgad ja valutasi tasase tuima valuga.

Poisid olid suuremalt jaolt söömise juba lõpetanud ning valgusid nüüd tüdruku ümber kokku, et heita seile kulul oma alatist roppu nalja.

See oli umbes paarikümne-aastane tüdruk, sirge ja ilus. Tal puudus too tavaline lopsakus, mis iseloomustab harilikult pea kõiki taluplikasid. Tal oli sale keha, pikad, kollased juuksed, kumerad kulmud ja vähe kongis nina, mis aga ei rikkunud põrmügi ta näo suurepärase sümmeetriat. Kael ja lõug olid õrnad ja ilusasti vormitud, kuna ta suu, pisut suur ja paksu huuleline, andis ta näole isegi nagu liiga kirgliku ilme.

„Ta tahab selle tatise ninaga ohvitserile meeldida,“ ütles äkki Leinart teiste selja tagant ja pahvatas tigidalt naerma. „Vaata, sellele tatise ninaga ohvitserile!“ kordas ta.

Ridle kahvatas äkki peaaegu roheliseks. Silmad piluli, käed metsikult rusikaks tõmbunud, astus ta pikade sammudega õrritaja ette. Kui viimane oma tiseda keha ähvardavalt püsti ajas, küsis ta läbi hammaste:

„Ütle, mis sul tarvis on!“

„Minul sinult? Mitte midagi!“

„Kellele sa säärase märkuse tegid?“

„Sinule! Saad aru, molkus!“

Ta hakkas midagi peaaegu uluvalt Ridlele näkku karjuma, sai aga sellelt järsku säärase hoobi rindu, et ta tuhkuma hakkas ning langes tagurpidi vastu turbariita. Ja enne kui ta suutis end uuesti üles upitada, kargas Ridle ta juurde ning lõi talle kaks korda rusikaga vastu pääd. Alles siis, kui teised ta kätest kinni haarasid, jättis ta ulmaselt lamava mehe rahule.

„Kas sa nüüd said?“ küsis Võsa Leinartilt, kui see tast mööda tuulis. „Igaühega on sul tegemist!“

Riiuhimuline mees, kes kannatas rohkem häbi kui valu pärast, ei vastanud sõnagi.

See rümal tüll tegi terve artelli Ridle sõbraks. Tas nähti tugevat, julget meest, kes ei lase end kellegi poolt pilgata, olgu see keegi kas või Leinarti taoline jõumees. Ta väärtus kasvas seda enam, kui nähti,

et viimane ei mõtlegi tasumise päale, vaid püüab vastasest lihtsalt eemale hoiduda.

Vastu õhtut muutus töötamine vähe kergemaks, sest taevaskõrged pilved ning tõusis tuul. Ent säärane rahuldav olukord ei kestnud kuigi kaua. Juba varsti hakkas ähvardama vihmaga. Rabast tõusis üdu, pilved muutusid kord-korralt mustemaks ning vaevalt pool tundi hiljemini langesid juba esimesed harvad piisad tööliste paljale ihule. Silmapiir uppus uttu, õhk tundus külmana, tuul paisus äkki maruks. Ja juba kella kaheksa paiku hakkaski sadama tihedat, otsekuul oavarrest voolavat vihma.

Ligi pool tundi töötati sajagagi veel. See oli aga koguni raskem kui päeval valitseva kuumusega. Raba muutus kohe pehmeks, liipritele asetatud laudad, mida mööda joosti, libedaks, ning rööpad tihkeks. Sage-dasti kaldusid kärud rööbastest välja. Kui neid aga püüti teele tagasi tõsta, oli see otse nutmapanevalt raske, sest polnud enam ainustki kohta ega nukki, mis poleks libisenud peost; veel sagedamini prantsatas aga tõstja pikali, vigastades tihti käsi või jalgu. Lõpuks otsustati töö katkestada. Oli ka viimane aeg. Vaevalt jõudsid mehed pressi juurde, kui kärgatas kõrvulukustavalt. Kohe täitis lagedad rabarinda sinakasvalge leek, millele järgnes silmapilkselt teine, veel lähem kärgatus. Vihm muutus korraga nii jämedaks, et teda otsekuul kallas maha.

Mõni minut enne kümmet hakkasid pilved lah-kuma. Ilm muutus jälle ilusaks, tuulituks ja poolval-geks, nagu oli nüüd harilikult öösiti. Tähed särasid pääl kohal, kuu tõusis suurena ja punasena metsa tagant, terve raba oli sinakaskollases valguskumas selgesti nähtav. Mets ei kohisenud, kõikjal valitses vaikus. Ja läbi selle vaikuse hakkasid väsinud turbatõõlised astuma kodu poole, üksahaaval, loivides, jalus nagu tina ja liikmetes tuhkuma panev roidumus.

„Sul on pagana pikk tee,“ tähendas Võsa Ridlele.

„Mis ajaks sa niiviisi koju jõuad!“

„Jah, ega ta just lühike ole...“ vastas viimane.

„Ja porine pääle vihma!...“

„Jah, seda kah.“

Kuule, sa ära minegi koju! Ütle oma seltsilisele kah ja jääge siia!“

„Kes meid öömajale võtab?“ kahtles Ridle.

„Kes teid võtab! Noh, see on väike asi! Siit inimesed on öömajalistega juba harjunud, sest ega rabatöö pole tänavu üks. Mineval aastal, kui üle-rabal ka pressid hüüdsid, oli peaaegu igas majas paar tükki. Te võite meilegi tulla.“

Ridle pöördus Jaani poole.

„Mis sa arvad?“

„Mis sääl ikka arvata on... Eks sa või ju jääda... Iga päev seitse-kaheksa versta maha käla, ega see ole ju nalja-asi... Eks jää päälegi...“

„Aga sina?“

„Ma täna lähen ikka koju... Kargan kord hommikul sadamasse, ehk õnnestub sääl midagi kerge-mat leida... See siin on ju orja töö!“

„Ega ta just kiita ole,“ kinnitas Ridle, „aga nii ruttu ma end siiski pankrotti ei tunnista...“ Samal silmapil-gul kerkis pimeduses ta ette sale, sihvakas neiu kogu, kaks noort rinda jakki pingutamast ning tasan-, kohmetu naeratus ümber vähe suure suu. Täitles otsustavalt:

„Olgu mis on, kuid seda narra ma omale, jah, küll ei tee, et ma juba homme uut tööd lähen otsima. Kas ma's mees polegi või, he, he, he!“

Jaan pomises midagi talle vastuseks, pöördus mööda jalgrada metsa ning kadus puude vahele. Ridle ja Võsa läksid põiki üle heinamaa.

Betti Alver

Tuulearmuke

„Looduse“ kirjandusvõistlusel
2. auhinnaga kroonitud romaan.

Missugune kontrast A. Jakobsoni „Vaeste-Patuste aleviga“! Millega võrrelda kumbagi, et seegi neist õiget aimu saaks, kes veel lugenud ei ole? Et meil juba aastakümned kirjanduslike võrdluseks toiduained tarvitatud — lüüriline šokolaad ja toitev karbonaad — siis katsume nüüdki sellelt alalt võrdlusi leida.

A. Jakobsoni naturalistiline romaan tuletab meele vägevast suppi, mis jõukas perenaine oma primitiivse kokakunsti sõnnikuveo ajal töörahvale keedab. Toitev peab see supp olema, see on perenaise esimene nõue ja seepärast hängab ta patta kõike, mis aias, aidas ja keldris leidub: jahu, tangu, kartuleid, porknaid, herneid, kaale, tilli, peterelli, supijuuuri ja kui on — peoga võrtsi, isegi mingisuguseid lehti loorberi asemel. Sellele kõigele lisaks liha: ribilõikeid, seljatükke ja hiiglakamakad pekki! Kui siis see supp suurtes savikaussides lauale tuuakse, ujuvad pinnal suured rasvamullid ja pekifüügid. Sõnnikuvedajad söövad suurte puulusikatega, näod hiilgavad heast meelest ja higist, söövad nii et ägavad ja kiidavad heldet perenaist üle valla.

Betti Alveri „Tuulearmukest“ võiks võrrelda mingi desserdiga, näiteks koorekreemiga, mida süütakse ainult maitsmiseks, mitte kõhutäiteks ega nälja kustutuseks; mida süüakse lilliliselt portselanilt hõbelusikaga kerge flirdi saatel.

Seal, „Vaeste-Patuste alevis“, on miljöökä rüpane agul ja halvaõhulised töölikorterid, tegelasteks jõhkrad, rõvedad tööinimesed, haiged, vigased, joomarid ja libud; suuremaks mureks igapäevane leib. Siin, „Tuulearmukese“ miljöökä ülikooli linna õppiva ja peamiselt lõbutseva ning flirfiva noorsoo kvartaal, tegelasteks tudengid või sanilaagrid, suurimaks eluhuviks moed, boston ja armastamine.

Peafegelaseks „Tuulearmukese“ on konservatooriumi õpilane Lea Ring, kes aga muusikast suurt ei hooli, „sülgab sellele“ ja enesest ütleb: „Mina, Lea, olen mere ja väljeda laps, mina vajan teist muusikat! Suurt, meelitavat elu ennast on mulle vaja, mida ma nii vähe tunnen, seda enam aga armastan.“

Ta on enesest lõpmata suurel arvamisel, nagu enamasti kõik tütarlapsed, kes veel tegeliku eluga kokku puutudes oma jõudu ei ole saanud proovida: „Tugev olen, iseseisev olen! Kedagi pole mul vaja, mitte kedagi! Uhke olen ja ei mõtlegi kedagi paluda, kellegi ees painduda! Haa, nii palju jõudu minus, nii palju põlgust mahutab rind, nii palju suuri soove mu aju.“ Mõni näide neist „suurist soovest“: „mõiten, kui oleks küll hea tädile praegu kuidagi moodi haiget teha, teda näiteks valusalt-valusalt näpistada või jalale astuda, nii et helesinised silmad pisaraiaga täituksid... Ka Evale teeksin nüüd midagi õige, õige halba. Lõikaksin ta uue siidikleidi väikesiks-väikesiks raasukesiks.“

Kui me veel kuuleme, kuidas ta hüsteeriliselt hüüab: „Tahan karjuda! Las kuulevad kõik, kõik! Karjun alati; ei oska üldse muud kui ainult

karjuda!“ — siis on meil selge, et see tütarlaps peaks kiires korras elutarga närviarsti ravitsusele minema. Selle asemel hakkab ta, tüdinenud omanuuste nolkide flirdist, viiekümne-aastase kopsuhaiguste arsti dr. Anderseni järele, jooksma. Seesinane armulugu ongi selle romaani sündmustikuks. Lea hakkab ennast nüüd tõsise ja kohusetruu dr. Anderseni vaadete kohaselt hääldama, unistab tööst ja kohusetäitmise, loobumise tantsust ja muist lõbusust. See on aga kõik silmapilguks, siis näeme teda jälle tantsimas ja naemas: „Hahaha!.. Mis eile oli, pole enam täna!“

Ta loobub lõpuks dr. Andersenist ja läheb vist tantsustuudiosse, vähemalt ajutiseks, on tal veel kaks teistki väljavaadet: maal sigu sööta või sanatooriumis halastajaõeks hakata, aga kummagi jaoks ei ole tal eeldusi.

„Tuulearmukeseks“ nimetab dr. Andersen Lead, sest see ütleb kord, nagu ikka, kergelt fraase pildudes: „Miks inimesed ei armasta tult?.. Kui tult oleks inimene, suudleksin ta surnuks.“

Kahlemata on meie „Looduse“ imelapsel natuke hingeelulist sugulust Dorian Gray autoriga: tal on kalduvust esteetismi (loeleetakse riidemoode ja -sorte, lõhnaõilisi jne.) ja ilmavaateski on kokku puute punkte. Nagu Dorian Gray kunst oli elu, nii kuuleme „Tuulearmukese“ autori Lea Ringi suust tõrkumist oma kunstiaja — muusika — vastu ja elu ülistamist: „Mina vajan teist muusikat! Suurt, meelitavat elu on mulle vaja!“ Nagu Dorian Gray põlgas tegevust, teotsemist mingil alal, nii näeme Betti Alverigi nii linnas kui maal aina „elamas“, mitte tööd tegemas.

Betti Alveril on oma kindel väljendusviis nähtavasti leitud. Tema stiil on alati kerge, tõttav, lendlev, kõike ainult kergesti puudutav, valatu, ülemeelik. Ei lange ta kunagi pikkadesse kirjeldustesse ega raskesse psühholoogilisse analüüsi. Tema loodusekirjeldused on otse eeskujulikud selle poolest, et nad ei tundu koormavate dekoratsioonidena, nagu mitmel teisel meie nooremaist kirjanikest. Looduse meeolud on tal nii õelda orgaanilises ühenduses tegelaste meeoluga.

Ka laste hingeelust arusaamine näib Betti Alveri tugev küll olevat ja need on ilusamad leheküljed selles romaanis, kus Lea Ring dr. Anderseni lapsega mängib.

Ed. Hubel.

«Päevaleht» nr. 325, 28. XI. 1927.

Kroonitud romaanide järele suur nõudmine.

„Vaeste-Patuste alevit“ $1\frac{1}{2}$ kuuga müüdud 2000 eks.

Kirjastusühisuse „Looduse“ poolt toimetatud „romaanide võistluse tulemusena auhinnatud tööd on eriliselt suurt poolehoidu rahva seas leidnud. Raamatud on seni müügil olnud täpselt üks kuu. Ja selle tulemused on erakorralised. Nimelt on müüdüd Jakobsoni romaani „Vaeste-Patuste alev“ 2000 eksemplari. See on arv, mis käib paremate raamatute müümise kohta aastate jooksul. Siin on aga ainult $1\frac{1}{2}$ kuu tulemus.

Edasi on müüdüd „Tuulearmukest“ 1250 eksemplari, „Andekat parasiiti“ 1200 ja „Videvikust varalgeni“ 1050 eksemplari.

Viimasel ajal on hakanud õige edukalt sisse tulema ankeetlehtede peale vastuseid.

Katkenud Betti Alveri auhinnatud romaanist „TUULEARMUKE“.

Ronin turbakuhjale, kust pilk küünib laialt üle maa. Loogeldes läbibst Paluoja pehme soo, kadudes kitsa joonena turbahaudade vahele.

Tulevad meelde kauged suvipäevad, mil Jaani ja Haraldiga Paluoja mööda kilomeetrite kaupa soo sisemusse sammusime, kuni kadusid silmist rannapedakad ja kirikutorn. Päike põletas kehad vaskseiks, jalad vajusid põlvini oja mudasesse põhja.

Maanteelt kostab ratakemürinat. Roimaraja poolt läheneb vanker, milles pikapääle sanatooriumi kivi-aegse sõiduki ära tunnen, või „minu viktooriavanker“ — nagu dr. Udil ise oma logitsevat kారు nimetab.

Laskun uuesti käsipõsakili turbaile.

Piki oja edasi sammudes muutus soo taimestik otse troopiliselt lopsakaks. Kaldal mudal lokkasid haruldaselt sinised meelespead, läikivate lehtede vahelt paistsid hiiglasuured kuradikäpad. Nii sügavroosadid pole neid pärast enam kuski näinud. Miks on nad heinamail tavaliselt ikka nii mannetud-madalad?

Kahju, et sel suvel sinna taha ei läinud...

Vankrimürin valjub äkki kesk silda.

Vaatan üles ja näen, õngitsev lapsekari tähendab käega Kalurküla sihis. Veldi aja pärast pöörduvad kõigi sõrmed minule ning peatuvad otse turbakuhjal. Mees vankris tõuseb püsti ja vaatab otsides sohu.

Issand! Issand!...

Kargan püsti, rebän kaelast punase rätiku ja lehvitän kul meeletu. Halloo, halloo! Siin!

Ühe ropsuga olen all, hüppan mättalt mättale, jalad vaevalt puudutavad maad. Hallo, hallo!

Üsna rõõbiti teega on pikk turbaauk.

Üle, otse üle, kes maldab siis nüüd veel sõõri teha! Hopp! Ent ärevuses mõõdab silm maad vaalesti, langen pehme kaldaga tükki porisesse kraavi-põhja.

„Ettevaatust ometi!“ hüütakse teelt.

Ent juba rabelengi mudast välja, ronin üles ning hüppan vankrisse.

„Teie, teie, härra Andersen! Tere, tere ometi!“

Sirutan talle mõlemad käed ning vaatan oodates üles. Doktor võtab taskust rätiku ja pühib pori mu kätelt.

„Kuis võid ometi olla nii tormiline? Nii ettevaatamatu?.. Tere, tere!.. Jalad läbimärjad, jah?“

„Teie, härra Andersen, teie! Mõtlesin, vana kõverkael sõidab — oo, teie! Taevast küll!“

Doktor silmitseb mu porist jakki.

„Vaata, nii pole mind veel keegi tervitanud. Ja sarnase tuulise ilmaga palja päaga... Mida tegid siis säääl soos?“ küsib ta mind istmele tõmmates.

„Ah, ei midagi, mitte midagi. Teil pole aimugi, kui väga... Määrte end ära, doktor!“

Ta hoitab mind käsist ja vaatab küsides alla. Issand, kuis näib ta vana sel siniselgel päeval! Kujutelmepole kunagi nood kurrud nii sügavalt esinenud, ka silmi nägin teissuguseina.

Tunnen äkki, mulle olnud alati lähem kujuteldud inimene, omasem too Andersen, keda võisin vormida kuis ihkas meel. Kui vähe vastab see haiglane, kurnatud mees siin vankrinurgas seda kuju, kellele kuulunud mu kõnelused päeval ja ööl. Issand, kas mitte vilmati?... kas mitte vilmati?..

Aga võib olla, oli ta alati sarnane, ainult mina nägin teda teissuguseina, nägin sellasena nagu tahtsin. Siis tundus see naeratus üleolev-kibedana, pidin nägema kogu ta isikut mingis suursugustavas kannatuspaistes. Eales ei seganud mind see vanainimeselik kõhatamine, küüruvajunud poos ega kõhnade sõrmede jõuetu joon, ei — sellevastu... „Juba neli,“ ütleb Andersen kella vaadates. „Keel viis on mul sanatooriumis loeng. Kuhu viib see tee säääl?“

„Loeng?... Teie loete sanatooriumis? Millest te loete?“

„Pleuritis tiisikuse eelkäijana. On just parajasti aega, et su tagasi saadan.“

Doktor tahab hobust ümber pöörda, ent kargan püsti.

„Pidage! Teate mis? Tulen ka sanatooriumi. Tahan kuulda, kuidas te sellest... pleuritist räägite. Ma ei taipa kindlasti midagi, aga...“

Usun, ta rõõmustub nüüd.

Ent võõrastusega märkan ta näol hoopis vastu-pidist ilmet, kui ta kinnast kinni ja lahti nõõpides ütleb:

„Lea, loobu parem sellest!“

„Miks?“

Teatud abitusega libiseb ta vaade üle mu poriste kingade ja rõivaste.

Ahaa, see!

„Minu jumal, miks siis mitte?... Tahan ometi teid kuulata. Ja sanatooriumis tunnevad nad mind kõik, ema Kaie, vana kõverkael ja kõik need teised, kes säääl on... Teie ei taha siis, et tulen?“

Doktor silkitab mu pääd ja ütleb isalikult:

„Mina?... Mina tahaksin seda juba, laps — aga säääl saab olema külalisi, arste siit ümbrusest ja... sarnane metsik soeng heidutaks kõik vanad medikused ära...“

Muidugi, muidugi! Teil on hirm, härra doktor, tulevikus mõnele ametvennale oma noort naist esitledes, võiks see öelda:

„Ahaa, ahaa! Siis armuline proua oligi see porine, punase ninaga plika säääl Roimarajal?... Hm, hm...“

„Hää küll, ma ei tule siis, kui need isandad sellased jänesejalad on.“

Tean, ta ohkab nüüd kergendatult.

„Ent homme tule juba hommikul! Kuhu nüüd?“ Hüppan teele ja ulatan talle käe:

„Lähem otse läbi soo koju. Siit on mitu kilomeetrit lähem. Hüvasti siis, härra Andersen!“

Ta tõuseb üles ja teeb liigutuse, kui tahaks maha astuda, ent ei astu siiski.

„Soo ujub üle, ütlesid ju enne. Ära mine! Mul on aega, ole mõistlik, eksid veel ära. Tule istu!“

Ent hüppan juba üle kraavi kruusahunnikule ja seon rätiku kaelas sõlme.

„Tule siis homme, Lea!“ hüüab ta mulle järele. „Ootan sind.“ —

Jooksin üle hõljuva sambla, et tuul kõrvus vihiseb.

Teate mis, doktor? See tuul ei salli võitslokke, puudrit ega sentimentalseid unistusi. Viie minutiga kisub ta juuksed sirgeks, puhub näolt puudri ja muudab elu nii armetult reaalseks. Hoi, tuul, puhu, puhu aga! —

Hingetu jooksust, seisatan ja vaatan tagasi. Sõiduk seisab ikka endisel kohal. Taevast, kuis näib siit naeruväärne see väike hobusekronu ja saja-aastane vanker! Nagu karikatuur pilkelehes.

Ronin üles turbakuhjale ja teen säääl sügava nisku. „Hüvasti, hüvasti, doktor!“ karjun tuulde. „Lugege hästi oma pleuritist!“

Reed Morn

Andekas parasiit

Romaan. (Kaas Peet Arenilt.) 281 lk. Hind 380 mk.

„Andekas parasiit“ on noore üliõpilanna elulugu mõtete ja meeleolu kirjeldamisel. See on ise-seisva Eesti tänapäeva Ruth, kellel on aga ükski ühised intellektuaalse naise üldkontuurid Randvere „Ruthiga“; nuidu aga pole midagi ühist sel alevi Eesti tõelise tütrele elunautiva Pranisuse naiselikult Ruthiga.

Reed Morn on aga ka ise uus kirjanikutüüp meie noorurite peres. Kogu tänapäeva kirjanduslikud noorurid on vähemalt ise eneste ja oma kaasnoorurite meelest üks taeva-mannaline põlv, kes arvab ja oletab, et jahtub sünnisärgist eluotsani. See põlv ei pea tarviliseks õppimist, püüvat tööd üld- ja kirjandusliku erihariduse omandamiseks ega nähtavasti taipagi, et suur sünnipärane loomulik and ilma hariduseta aitab sama kaua elu sees pidada, kui kanapojal munakoorest pääsedes jahtub kaasatoodud toitvast ollusest.

Teatavasti peitub Reed Morni varjunime taga noor ülikooli lõpetanud keeleteadlane. Ja kui meie seda ei teaks, võib seda aimata lugedes „Andekat parasiiti“. See teos on täis teravalt nähtud hingevaatlusi, millest läbi tundub, et paljud neist on pärit kirjanduslikest loenguist ehk vähemalt sugereeritud neist. Kogu teost läbibast suure intellektualismi karge ja veidi kale ning külm õhustik, mis mõjub lugedes küll raskepärast, vahest koguni sinisukaliselt, aga mille mõtteleliste lõngade tihe kude on vaimuinimesele siiski veetlevalt haarav. „Andekas parasiit“ on raskelt loetav, kuid see raskepärast ei tundu üheski kohas tehtuna, kunstlikult konstrueerituna ja sellelõttu kunstilise võltsina, vaid see on tingitud haritud inimese kirjandusliku eruditsiooniküllusest ning on selle lõttu sümpaatne igale vaimuinimesele.

Reed Morni keel on raskelt liikuv, kuid see on ühilaselt ilmestatud ja omapärase nüansiga kindla suunaga iseteadvalt konstrueeritud lauseehitus, mida võib samahingeline nautida.

Oleks paljugi öelda „Andeka parasiidi“ Ellu puhul, selle inetu (autor pole teda küll üheski kohas inetuks nimetanud, aga kindlasti on ta seda!), aga vaimse naise kohta, kes on Randvere „Ruthi“ kõrval meie kirjanduses ainus intellektuaalse naise tüüp, mis mõjub kunstiliselt usutavalt Puudustena Ellu iseloomustusel tunduvad ükski veidi idealiseerivad jooned, mis on paratamatud, kui naine kirjeldab naist raamatus: naised on mürgised ja kurjakeelsed ükssteise vastu ainult suusõnalistes vestlustes.

Betti Alver ja Reed Morn aga esitavad ka kirjanduses meie naiste kohta diametraalselt vastandlikku maailma: ühel pool vidistav-vadistav kergus, teisel pool mõistusliku suure ülekaaluga pea mehine vaimne naine.

Vastuõetavad on nad mõlemad, kuigi vast ehk eri meeleoludes, nii kirjanduses kui ka — elus. Mõlemil on oma veetlevused, nagu ka oma puudused. Küsimus seisab meis enestes! milliste omaduste vastuvõtmiseks leidub meis rohkem kõlapinda.

Bernhard Linde, — «Postimees» nr. 311, 15. XI.27.

Katkend Reed Morni auhinnatud romaanist „ANDEKAS PARASIIT“.

Praegu tegid ta mõtted ning hoopis neile vastu-pidine väljendus talle tuska. Oleks tahtnud öelda sellele inimesele, kelle kirjutisi ta oli lugend ning kellest mõndagi teadis huvitavat, omakord midagi hindavat, ta poolehoidu avaldavat. Sellele aga vastu, kui jutt oli kaldumas ajalehekirjutisile, ajakirjandusele, demonstreeris Ellu ükskõiksena, peaaegu põlastaval ilmel: — Ma ajalehist loen vaid teatriteateid ning surmakuulutusi. Ajalehe kirjandus mind üldse ei huvita. — Ning ometigi oleks ta tahtnud, et see teises toonis oleks temast väljund. Teadis Pärtel Kraisi vaimukust, teadis, ta kirjutas ka väärsemaile kohile, mitte vaid ajalehisse. Ellu sümpaatiamõtted aga tõmbusid kõrgete kulmude taha, ta otsaesise esiletungivate kühmude alla. Hra Kraisi ütles tõsiselt, asjalikult, veidi nagu hajameelselt: — Ajalehekirjutisel on oma ülesandeid, needki pole mitte väiksemaid. Mul on asja kohta pisut teisi seisukohti. — Siis tuli Ellu kõrval istuma majaproua, kelle juures Ellu Pärtel Kraisiga tuttavaks saigi. Puudutasid pisut endisi kooliaegseid ühismälestusi, kuna hra Kraisi oli avat akna lähedusse asund suitsetama majahärra manu.

Ellu segasese meeleolu segunes veel seda, mida kannatand ta sageli: oma trotslikkuse liialdelt lõtvumist, kus tundis öeldu kohta suurt kahju, siiski seda väljendamata. Teda irriteeris ka see, et, püüdes mitte vaadata hra Kraisi poole, tundis enese mõtteid kogu aja sinneroole suunduvat. Jutuajamine oli jälle taband kõikidele koosviibijatele ühist niiti, ning Ellu kahet-ses oma juhuslikku sattumist sinna kunagise kaasõpilase juure, kus leidis vähe ühishuulisi kõnese-meid ning igavus hakkas tuntavalt rõhuma laugeid. Hõlplikult on kõik külaskäikudel valit kõneained igakulused ning igavad korrutused mingile päevapinnal viibivale teemile. Siin tundub siis ikka, et ükski oma isikust vabalt ei välju, vesteldakse üldhuvi madalal pinnapoleel. Ellu polnud ealgi seesugused sunnitiimelised kõnelused veedelnud. Ta jätkas aga istumist nagu korral, kus ei saabu aju ühtki tõusmiseks tarvitavat kohast ettekäänd, või kui peljatakse minna üle põranda silmapaare arvustava vaate alt läbi. Kuis igatsusest tahaks praotuda haigutuseks suu, ent viisakus suggereerib suumuskleid, silmade tõmbudes vesiseiks. Ei saa seda istut aega elustada ka enese loomule võõraste, ümbrusest tükikivate sunnimõtete-ga, et neile enam paika ei leidu vabaks. Surus vaid tugevasti üheks hambaread, jäädes sama kehvasõnaseks kui alulgi, kuulates hajameelselt, vastates ühesilbiselt.

Pärtel Kraisi lahkus veidi varemini, põhjendades oma varast minekut tungiva tööga. — Tundub tööloomana, ei oskagi vist momenti nautida, see oma aega nii kitsilt kohtleja, mõtles endamisi Ellu Hra Kraisi pigistas hüvastijätuks Ellu käe oma laia tugevasse pihku, kuhu mahtus ta lähedasti, ning tundus Ellule siin esmakordselt, et see käesurumine oli mehe oma. Esmajärguliselt oli ta mees, alles teisjärguliselt — inimene. Nii näis see Ellule. Ellu polnud, ime küll, ta 23-aastasusse vanadusse veel kajastund meesideaali.

Ellu ei tahtnud ühes hra Kraisiga lahkuda ning jäi veel pisut paigale. Ta vaatas hra Kraisi põet pääd ning tundis meelehädä, et see pääd nii mehiselikult põet, et polnud tema mehist kuju segamas naiselikud kiharad.

Möödus püevi-oid. Ellu mälestuse kibedus hakkas järele andma. Vaadates endasse, kummutudes enda siseellu, leidis sääl päd tõstvat mehe, keda nägi ta esimese mehena. Ta käeandmine oli kinde ning toetav. Ta alumine näoosa tugevasti, veidi ehk liiaks rõhutat ettepoolekaldumine jättis teistid erineva mulje oma pisut paksu huulse sanga. Ellu ei sallind aga inimesi peaaegu atrofeerund löuajäänusega, mis jättis näo nii tõntsiiks.

Pärtel Kraisi meeldis Ellule, selles hakkas ta endale aru andma. Tal oli vaid kahju, et inimesed ei saa end üksteisele edasi anda ainuüksi hingena, vajades seks ihu halba tõlgitsust. Koosviibimine Pärtel Kraisiga püis Ellus pilkadena ning sõnuna. Talle ei jäänd meele inimeste maisest minast palju, ta nägi neis esmalt nende isiku värvijooni, koheldes neid, nagu polekski nad ihukandjad.

Ta igatsus ihkas enesest vahel väljapääsu mõnesse sõnasse või ajahetke, et end kaotada. Oleks võtnud aadresslauast aadressi ning läind ta juure. See oleks võind kaotada ta igatsuse. Südamest tõusvail tundeil tuleb end aga väsitada pikka teed piki välismeele. Ehk langeks põrmuks ta usaldus teise tagamõtteid-otsiskleval südamekaril? . . . Olgugi nii, sest teda oli haarnud igatsus teise järgi, hoides leda tugevail käsivarriil. Oleks tahtnud eraldada üksikasjalisemalt ta jooni, neid saatusetappeid. Oleks veetnud tundsid nende vaatluses, n isse sisendades mõtteid, neid lugedes nagu raamatut; oma kogemuste kompositsioonil oleks tuletand ta sinna elu. Seni helenudis mälus vaid näoilme, liigutused ning hääl. Oleks tahtnud näha nende tervikut, avarat ning mehist nagu, kus puudus kõik kribujooneliste kadakanägede väiklus ning vaimuvaesus.

Päevi istus kahjutunne sisimas, mõeldes mõjuda otsejoont teisesse telepaatilisel teel. Ning juhus sai juhtimise endale.

Jalutelles tänavaid seisatus Ellu kord kuhugi fotograafi vaateaknale, kus muude väljapand ülesvõtete hulgas märkas grupi noormehi — ning nende seas oma mõttefikseeritu. Imestas neid veidi tahumata, sugupõlvete peenenduseta näojooni, mis olid aga jõulised ning eluvõimsad. Kahtles veel, kas kuulubki see nagu arvatavale. Niivõrd oli püüdnud ta mälu vähe neist joonist omaseks.

Uurimisse süvenedes, kuhu unutles kergesti ümbrus, tundus Ellu kuskilt pilku oma profiilile. Pää pöördel vaatas ta Pärtel Kraisi mehisel avarajoonelisse näkku. Varjamatu häameel üllatusest, mis alul Ellu silmisse, kadus sama pea viisakalt-tõsise ilme ees, kui ulatas ta käe hra Kraisile tervituseks. See liigutus tundus nii tuttavlik, nagu poleks võind meeldudagi mõte, et ühekordse tutvustusega jääb tuttavaiks vaid väga vähe inimesi.

— Uurin teie pilti. Olin veendund, et see sääl veidi viltu paigutat ning käeseljale toetat pää on teie oma, ütles Ellu, osutades pildil tüht nagu.

100.000 marga

väärtuses raamatuid (lugejate eneste valikul) annab K. O.-U. „LOODUS“ hinnata 10. II. 1928. a. lugejalle, kes auhinnatud romaane ostavad.

Üksikasjalised tingimused on igale auhinnatud romaanile erilehena juurde lisatud.

Mart Raud

VIDEVIKUST VARAVALGENI

K. Ü. „Looduse“ 1927. a. romaanivõistlusel teise auhinnaga kroonitud romaan. 176 lk. Kaas Nikolai Triigilt. Hind 250 marka

Kui väljuda nendest põhimõtetest, millele oli rajatud võistlus, siis tuleb hakata otsima esmajooneliselt seda uut omapära, mida mainitud romaan peab lisandama meie senisele kirjandusele. Tähdendas ju kirjastus oma võistluse-teadaandes, et ta kutsub üles kirjanikke eesti romaanikirjandust rikastama. Ja seda muidugi mõista kvaliteetivõistluse küljest, kuna kvaliteedi suurenedes kasvab ju kvantiteet iseenesest.

Viieliikmeline jury, kelle koosseis moodustab parima osa meie kirjanduse hindajaist, on leidnud, et selle töö progresseruvad omadused tasakaalustavad võistlusele väljapandud teise auhinna. Huviga küsib nüüd iga kirjanduseharrastaja, mis on siis selles töös meile ennenägematut. Kassume pilku heita.

Autor näitab meile oma romaanis lühikest episoodi Urruroo asuniku tütre Helmi pulmade vastu valmistamise järgust. Kuigi siin figureerub jälle „asuniku“ nimetus, ei ole see romaani sündmustikule sugugi oluline, sest teosel puudub soisaaalne tagasein täiesti. Nõnda on ta siis oma ideoloogiliselt küljelt tunduvalt erinev meie tavalistest asuniku-romaanidest, nagu neid on produtseerinud Albert Kivikas.

Isiklikud vastolud, mis moodustavad teose intriigi, baseeruvad järgmisel šopenhauerlikul põhiõel:

Ärgu eales loodetagu rohkem, kui just kindel, ja ärgu mõeldagu midagi, mis silmale nägemata, heaks ja ilusaks (lk. 155).

Selle veende järele, mis peategelane Helmi oma surnud emalt pärinud, kujunebki ta saatuse.

Õöl vastu pulmareedet ootab ta oma peigmeest Jorssi Urruroole. Pea terve õõ valvab ta lakas avatud luugil, pilk suveõõ hämarusse uppuva maantee poole kiindunud. Helmi mõtted rändlevad laialt, silmade ette kerkib terve minevik. Vähe on selles ilusat. Isegi suur osa kokkuputeid oma armastusega on sünged. Helmi muutub rahutuks. Kuulatab, kuidas Ätti-Reeta askeldavad pulmaõlut valmistades; poeb siis salamahti lakast, teeb suure jalutuskäigu üle väljade, läbi võsa. Tagasi tulnud, ei leia ta ühtegi märki, mis laseksid oletada, et Jorss vahepeal oleks ilmunud. Koduste nägemata poeb ta jälle toa lakka, kahtlused närimas hinges. Siiski on säilinud Helmis veel üks lootuskiir. Tema, Helmi, olemus on mõnelgi puhul saanud taltsutada jõhkrat Jorssi. Viimane on palunud talt kord koguni andestust. Seda mõju loodab Helmi avaldada tulevikuski. Ent und Helmi ei saa. Valvab aina.

Alles hommiku eel ilmub Jorss, tublisti viinastunud. Selgub, ta on käinud teiste poistega Pauska Epi pool ehal. Urrurool joob ta veel mehiselts äsja käima hakanud pulmaõlut ja on siis arutu, elajalik jõhker. Tema lakka saabudes peab Helmi end kõige jõuga kaitsma ta tooruste eest. Lõpuks ronib Helmi heinakantsi otsa peitu. Sinna ei saa purjus Jorss muidugi järele minna, siunab

vaid ülbelt ja jääb siis Helmi asemele norinal magama. Helmi silmitseb pehmeest.

„Nõnda ta on, Jorss, nagu praegu magab. Viin on ta õige olemuse alasti võtnud. See fr just ongi — nõnda rõginal larisev, suu ilane.“

Helmi ärritatud mõtted libisevad tulevikku. See osutus süngeks „Ei ole ju vist kõige kokkukõlatumadki inimesed alustanud nõnda abiellu heitma; juba ühisee hakul, õieti enne esimesi samme küll vist keegi oma kaaslasteks valitule pole õelnud seesuguseid toorusi säärase hirvitusena nagu Jorss täna Helmile.“

„Küllap seal ehk lüüakse jalagagi; leidub teinekord ehk midagi veel rängemat. Seal vast alles tuleb kannatama õppida. Ja sealt ei ole pääsu kuhugi — ei kuhugi võõrasse valda teenijaks ega mujale. Pole loota, et Helmi saaks kunagi nii palju jõudu, et sealt leiaks pääsutee. Või niigi palju, et suudaks hoiduda sattumast sinna.“

Helmile näib, et temal pole Jorssi kohta enam mingit mõju. Kui leiaks abinõu, millega saaks teda korraga selgeks vapustada. Ta pilk langeb pesunõõrile. Helmi haarab selle ja seob omale silmuse kaela. Kui nüüd Jorss ärkaks! Helmi viskub heintele ja jääb ootama, et parajal hetkel näidata oma meeletuid. Ent Jorss ei ärka. Helmigi unub. Kuid põõrab end magades heinakantsilt alla ja silmus lõpetab ta elu.

Pessimistlikult ellu suhtujale ja abitule Helmile moodustavad kontrasti kolm teist romaani tegelast, nimelt Jorss, Ätt ja Helmi võõrasema Reet. Need on tüübilised „laméni“ lõõjad ja kelkijad. Ent omaette siiski originaalkujud.

Teose suurimaks uuduseks on tema kompositsioon. Terve kujutatud sündmustik viiakse lõpule ühe lüheda suveöö, 5–6 tunni kestel — videvikust varavalgeni. Nii lühiajalise tegevustikuga ei ole meil ühtegi teist romaani. Raud on ületanud kaugelt klassiliste näidendite traditsioonilise 24 tunni printsipi.

Kui võrrelda käesolevat romaani Mart Raua eelmiste proosatöödega, siis on raske autorit siin ära tunda. Nii palju on ta edenunud. Ainult üks joon on enam-vähem jäänud endiseks. See on üksikasjade terav tähelepanemine kirjeldusis.

Teose stiil on tihe ja raskepärane. Siin ilmneb huvitav paradoks. Sündmustik on rekordiliselt lühiajaline, stiil aga haruldaselt pikalauseline. Romaanis on kõhti, kus 4 või 5 lauset moodustavad terve lehekülje. Kuigi tänapäev eelistab lühikest, kärsikruttavat stiili, ei või öelda, et Raud oma perioodlauselise väljendusega oleks rikkunud romaani üldharmooniat. Kirjeldav ja analüüeeriv jutustuslaad võimaldab talle pikis lauseis näidata sõnalist värviküllust ja lopsakust.

Arno Raag. „Eesti Kirjandus“ nr. 11, 1927. a

Katkend M. R a u d'i auhinnatud romanist

„VIDEVIKUST VARAVALGENI“.

— Tuline kurat! kärkitab ätt. Kaua sa mässad siin! Oled minu naine või ei ole? Lähed kord juba või ei lähe? Küllap ta juba teab, mis tal teha. Meie, Jorss, nüüd katsume, mis?

— Noh, mis sa lausud selle kohta? Kas Urruroo ätt on teinud sulle ikka ehtsa õlle, nagu tütregi . . .

— Tühjagi! Pisara panin hingeiks hulka... Ronib ju siia igasugust rahvast, tuleb ikka kõhte ja kõrisid — Parglevalla punaseid ja Ridaküla näljaseid. Minu suguvõsa . . . Kurat hoidku! — kanged mehed — igavesed kaan-ninad . . . Aga kui on sihukest anda, ega siis hätta . . . Kõik selle kupatuse või laua alla! Sihuke mõikab — las fa kuramus veel käärib hommikuni . . .

— No siis sa tunned seda kaupa — ega seegi pole naljem. Ega sul pulma aegu, kui ta veel käärind ja kinni, seda maksagi . . . Ega's puudust! Mul neid siin igat selti juba toodud ja timmitud — punast ja pommerantisiga, kõõmelt ja kohviga. Toovad tulejadki.

— Ei ma pühapäeval . . . Olen teda omas elus küllalt . . . liigagi . . .

— Muidu mõelda! Ei mina omas elus ole küll võtnud ühtki eite selge päega.

Jorss õige naerab seda äti nalja!

— Sula õigus — ei ole. Esimeste, ikka nende päripulmade aegu mõliti samuti nagu nüüd sinagi. Laulatsini pidasin vastu, Aga kui kirikust tagasi — tutki! Terviseviinast tuli maik mokka. Üksku teine — võta, võta! Öhtaks olin täis kui tatt — maad ega ilma . . . Aga kui seda Reeta, lõuapuud, sai võetud, siis see järg sai nagu nüüdki — juba õlletegemisest pihta. Ja sedasama jutti — üks vatt . . . Või kuis sa sihukest selge päega võtadki,

— Kus leidis, millega keksida! nihvab Reet. Mis sa sellega peaks veel lautama — kes niigi ei tea mihuke viinanina sa oled!

— Priuhh, ma ütlen, moka maha meeste jutu kallalt! Mis mood see on — eided nagu asjamehed! . . . Mina seda ei salli. Kui sihukest asja — prühh! vasta tatti kui tarvis . . . Pikka viha minu loomus ei kannu — üks raksam, rohkem mitte, — kul eided tulevad tonkima oma ninaga . . . Mina seda ei salli — kohe nagu kukel vahest hari . . . noh, üle maksa —

— Tuntud see su viha ja vahvus, iristab Reet. Sellest kõneleme hommikul edasi, kui sa otseti üle aia südamevaeva kõõksud. Aga nüüd tee et vähem lõugad — mina heidan taha magama. Ja seda sa tea, et nõndagu vihm üle, olgu siga vaga! Palju targemad oleksite kui teeksite eilale ja tänale väikse vahe vahele. Ega ju Jorsski voodist tulnud, või kuigi, siis kindlasti mitte magamast.

— Aitab! Juba jagu täis su joru. Kao! Põõna — tossuta! . . . Aga vait kui kuhi kindaid! Mina ei salli eitede läma, kui mehed öendavad. Aga mitteühte piuksu — ühestki otsast! . . . Jorss, ega's sina? . . . Magand oled ka või kus sa selle aja kõik — öhtust saadik? Käisid kodu ka — või Närjul kõik selle aja? . . .

Küll Helmi nüüd püüab teritada kuulutama, siit ja sealt, vahetab kohta ja kõrva, stüüvib peaga sügavale heintesse, siis jälle katsub kõrgemalt, aga ei-nii ega teistii paremat: vihma aina ühteviisi äge varin katusele ei lase seletuda, aj-nustki sõna Jorssi jutust, mida tunnistab üksnes sumbe ümin ja mõningad kostvalt selle sekka lajatatud äti üksikud tujusõnad, mis põrmugi ei aita seletada Jorssi vagusa vesiluse siisu.

August Gailit: „RISTISÕITJAD“. Novellid.

Katkend 1. novellist „Taevaskoja asunik“. (Lk. 26—34.)

— Mammu, karjub Marje, kuule ometi Mammu, Madrilla tuleb koplisk koju tuua! Hakka end vähe juba liigutama!

— Saab toodud.

— Aga kohe! ei jäta Marje.

— Kohe, kohe, uriseb Mammu, näed ju ise, lenda juba, et suitsujuga käib keereldes taga!

Säärane tuli hark, pahandab mees, kui niisuguse mõnele opmaniks välja rendiks, võiks üsna hääda raha teenida. Võtab kui hunt hammastega kinni ning siis pole enam rabelemist ega vastu-panu. Jumal, Issanda pojuke, kui tal oleks veel rammu ja toda tervist, kui poleks neid kõhu-valusid ja takupõletamisi, küll saaks temast üks esmajärgu pisuhänd! Nüüd aga kraaksus mis kraaksus, ega kallale ikka julge hüpata!

Mees liigutab end, tahab juba tõusma hakata, et Madrilla järele minna, aga säääl tuleb talle uus lugu meele.

— Peaks teda õige pisut õpetama, nii mõned üsna kõvad obadused ristluitele virutama, ehk jätab siis oma vingumised. Kõrvad huugavad juba tost igapäevasest kisast, ei mäletagi enam ühtki rahulist päeva. Ela kui laadal — üks igavene möll ja jorin, rikub päris tuju ära. Aga anda tuleks üsna kõvad mütsud, umbes nii, nagu too kadund õpetaja Asmus oma poja Karl Robert Richardile.

Mammu hakkab pikkamööda uutpiipu toppima.

Üks õiglane ja kena mees oli too õpetaja Asmus, mitte säärane, nagu neid nüüd ümber aelab. Praegu säärases noorukesed, kõhnakesed, väetid, kui kukepojad kirevad omad juhtused kantslist maha. Asmus aga oli noist vanadest, säärase halli habemega, kullisilmadega ning nagu oli kui valat terasest. Üks noist, kelle lähedalegi ei julend minna, juba kaugelt teda nähes hakkasid põlved värisevama ning käisid hirmunult tema kui tulikahju ümber. Aga poeg Karl Robert oli tal päris raisus.

Ja ütles kord Asmus: Kuule, armas Andres Mammu, sa logeled muidu rängasti ringi, võia hobune ja sõida linna mu poega vaatama. Olen talle kirjutand ja muidu mitmed sõnad saanud, aga ta elab säääl kõlvatut elu, prassib omad päevad surma poole ega mõtlegi koju tulla. Ole siis temaga lahke, maksa ta võlad puhtaks ning meelita ta enesega koju. Ütle, et ma polegi temale nii väga kuri, et ema on teda oodates juba püsti katki, et olgu mõistlik ja tulgu või päevaks paariks meid vanu vaatama!

Mammu mõtles päeva, kaalus veel ka teise, oli siis kaubaga päri, võttis õpetaja rahad ja hobuse, uued saapad ja kuue ning sõitis päris rõõmulikult linna. Muret teps vähematki — igas kõrtsis peatus, iga teeäärse onni ees jootis hobust. Arvasi teda rikkaks kaupmeheks ja joosti õhinal talle pakkuma oma kraami, mis aga parajasti näppu puutus, kes loomi, linu, vilja, kes ka tühi- semat kaupa, nagu vasikaid, seapõrsaid ja koguni kanu ja mune.

Linna jõudes leidis pika otsimise järel Karl Roberti kusagilt kõrtsist — polnud tõesti suuremat väärt too mees, säärane õllest ja viinast paistetund tsura, suured punased silmad kui kullipojal pääs. Ei lausund Mammu talle midagi, istus ta kõrvale ja tegi omad peenikesed napsid — said pikapäale sõbrakski. Alles nädala lõpul, kui olid küllalt vantsind kohast kohta ja kõigi kõrtside pinkidel omad tagumikud juba üsna siledaks hõõrond, sõandas Mammu vähekesse kõssata oma sõidu põhjusest. Esialgul hakkas küll Karl Robert Richard hirmsasti vanduma ja röökimä, pildus käsi ja ähvardas Mammut koguni politseiga hullumajja viia, ent kui oli kuulnud, et Mammu ta võlad puhtaks maksab, jäi poiss pistut mõtlema.

Kallil laupäeva hommikul algaski nende, patuse, kojusõit. Poiss polnud viga midagi, oli teine hirmsasti täis, jorufas laulda, kiusas vastu-tulevaid naisi ning näis olevat oma saatusega üsna rahul. Kuid vastu õhtut, kodule lähenedes, jäi ta äkki tõsiseks ja pahuraks, isegi pudelist ei rüüband enam ning lauludel oli päris ots käes. Ning siis, tolle Sinisavi mäe juures, hüppas poiss äkki vankrilt maha ja hakkas üle nurme kiiresti metsa poole liduma. — Tohoh pagan! ütles tolle päale Mammu ja ehmus hoopis keeletuks. Poisile ei võind ometi metsa järele joosta, hobust teele üksinda jättes!

Pärast pikka ootamist ja kaalumist sõidab Mammu üksinda koju. Põlved värisevad, habemetutt ei seisa enam põrmugi paigal ning pääs keerlevad säärases naljakas mõttes, et mine kas või jökke uputama. Päevad viidet, raha raisat, isegi hobune on selle nädala jooksul muutund nii kõhnakeseks ja naljakaks, nagu polekski too endine loom. Kuidas sõidab Mammu õpetaja silmade ette, mida räägib ja jutustab?

Jouab siis lõpuks õpetaja häärberi ette ning, vankrilt maha tulemata, jääb ootama. — Lõõgu või siia paika surnuks, mõlele Mammu, pole siis enam minu korjuse koristamist ja tõstmist, võivad kohe kabeli viia! Ta võtab koguni mütsi pihku ning, üksisilmi õpetaja tõõioa aknale vaadates, ootab alandlikult oma karistust.

Lõpuks ometi tuleb õpetaja välja ning kuuldes poja põgenemisest ütles päris sõbralikult:

— Pole viga midagi, mine nüüd rahulikult magama, aga homme hommikul ole jälle varakult siin!

Säärane kallimeelne mees oli too õpetaja Asmus, küllap juba Jumal on tema eest ilusasti hoolitsend säälpool ilmas! Ei sõimu, ei kärkimist, ei tuuseldamist, ei vihastumist, ei aruande pärimist — saatis vaid lahkesti magama ning isegi hääd ööd soovis veel takka!

Teise päeva hommikul andis õpetaja Mammule uued rahad ja ütles:

— Ega poiss kaugele pole saand ning mees tema ka juba elama ei hakka. Võta siis jälle

hobuse, küsi anda endale tubli kõis kaasa ning hakka söitma kõik teeäärased kõrtsid üksikult läbi. Küllap ta juba kusagil kükitab ning laseb endal hää olla. Aga vaata, et sa igalpool tema arved õiendad, teps pole ilus, kui mu poja nimi seisab kõrtside raamatuis. Ja kui oled ta leidnud, seo ta kablaga kõvasti kinni ja too kui üks lojus mulle kätte!

Hää! — see jutt meeldis Mammule väga, mis viga seotud meest vedada, istu ise ta turjale ja sõida lauldes!

Jõuabki esimesse kõrtsi — tõesti, lahke kõrtsmik kohe pudeliga vastas, pakub üht ja teist ning räägib, et Karl Robert on ikka käind küll, noond teine üsna mehe moodi, vaata arvegi jätnud maha! Võttis siis Mammu hää lonksu viina, puhkas vähe jalgu ja hobust, õiendas Karl Roberti arve, rõõmustas, et oli õigel teel ja õigeil jälil ning sõitis jälle edasi.

Teises kõrtsis sama lugu. — Oh sa tuline kahju! hüüdis rasvamagu kõrtsipapa, noh miks ei olnud? Karl Robert kihutas just praegu minema! Vaata, arvegi siin, üsna kena arve, ei põland põrmugi meie viina!

Hää! — jõi Mammu jälle lonksu viina, puhkas jalgu ja hobust, õiendas Karl Roberti arve ning sõitis edasi.

Kolmanda kõrtsi ette jõudes kuulis seest hirmsat trallingut ja kisa. Poiss määratses parajasti joomarite keskel ning ostis igale viina ja õlut. Mammu sidus hobuse lasipuu külge, astus kõrtsi, jõi omad napsid, õiendas Karl Roberti arve ning sosistas siis omad sõnad kõrtsmiku kõrva. Ja siis hüppasid nad kahekesi poisi kallale, sidusid ta kablaga kõvasti kinni ja tõsisid näotu vankrile. Nii jõudis Mammu Karl Roberti koju. Ega nüüd polnud enam viivitamist ega muret, võttis poisi selga, viis kööki ja lasi oma tulekut õpetajale teatada.

Pühapäeva õhtu oli õpetaja töötuba rahvast täis, oli sääil noid, kes soovisid paari minna, kes ihkasid pühale armulauale, kes olid tulnud ristima oma vastsündinud lapsi, kui ka noid, kes olid midu tulnud kuulama õpetaja manitsevaid sõnu ning vaatama Issanda sulast palgest palge. Kui aga õpetaja kuulis Mammu tulekust, käskis ta kohe Karl Roberti oma juure tuua.

Või Mammul nüüd muret — päästis Karl Roberti kõitest ja viis isa juure.

Õpetaja lukustas ukse, võttis seinalt härjaka ning si s — oh sa pagan ja kuussada üsna musta sarvikut: üks ilmatu suur vingumine ja hammaste lõgin algas nüüdsest kohe pääle. Polnud siin enam õigeid ega patuseid, tallepoegi ega sikke, häid ega halbu, kõik olid sootu üheväärsed õpetaja vihase palge ees. Ikka viuh ja viuh käis raske kara, otsekui Issanda vihane pikne oleks sisse löönd ning tühmistaks raugemata risti ja rästi, põiki ja pikuti. Said pruudid ja peigmehed, said armulaualised ja vaderid, said tunnismehed ja palvetajad, naised ja neitsid, mehed ja rinnalapsed, eriti aga Karl Robert ja Mammu ise.

Ja oli õpetajahärra otsekui vihale aetud härg, ikka andis vastu püäd ja üle turja, mööda selga ja põiki üle tagumiku. Olid sattund otsekui tapatalli — hing, raibe, kipiises juba suus hammaste taga väljahüppamise lustis ja mõnus. Aga toda verd! — ei Mammu pole ealgi varemini näind säärast punast ja vedelat põrandat. Kui hüppasid

kara eest kõrvale, langesid kui liuväljal otse pikali. Ja oli neid, kes surma kartuses olid ronind laua otsa, hüpand kapi otsa, ronind voodi alla, peitnud tooli alla, kuid oli ka küllalt noid, kes lamasid põrandal otsekui mahavisat rihmad siruli. Oli üks hoigamine, üks ilmatu nutmine, üks üsna kõva viimsepäeva tundmus!

Otse ime ja saladus, kuidas suutis ainus mees sünnitada sellist olekut ja lahingut? Kargles otsekui kukk sinna ja tänna ning sinu armeatud lihahükid lendasid ühes kõige riidega küljes ära, nagu polekski nad sinu omad! Hää kara oli sunnikul, — säärase riista eest võiks palju maksta. Olid kui hambad küljes, kuhu kinni hakkas, säält oli lihahükid läind kui hundile suhr.

Ega toda enam keegi mäleta, kui kaua kestis säärane verisaun. Päike oli igatahes juba ammu kadund ning õhtu videvik pudendas vihma. Jumal, Issanda pojuke ise seda teab, kes avas tolle ukse, kui aga lõpuks avauit märgati, hakati pistasa välja roomama, ikka nõnda — üks oiates ees ja teine longates taga järele Polnud tol korral ei vandumisi ega sajatusi, ei viha ega karjumisi, mindi vaikselt kui saunast laiali, peigmehed oma ja pruudid teist teed, armulaualised ühele ning tunnismehed teisele poole. Naised aga oigasid omavahel:

— Kümme kõige vägevamat jutlust ei kohenda nõnda hingekest, kui üks säärane keretäis! — Issand ise õnnistagu meie kallist ja armast õpetajahärrat! Andku talle palju päevi ja hääd olekut!

Eks tulnud tubli keretäis nii mõnelegi hääks ja suureks kasuks, kõigepäält küll Karl Robertile, kellest said ühe ropsuga kõik kõlvatused ja kurjused välja pekstud. Muutus teine kenaks, armsaks poisiks, sääraseks alandlikuks ja sõnakuulelikuks, lõpetas nood suured koolid ja jutlustab nüüd ühes kirikus — nimigi, raibe, meelst läind.

Vaata, Mammu mõtleb nüüd toda, et just säärane keretäis kuluks ka Marjele anda. Juba ammu on Mammu haundund seda plaani, kuid pole ealgi saand hakkamise pääle. Pole olnud nagu kohast silmapilku ega kohast tuju. Kahju, et too kallimeelne õpetaja on juba surnud, midu võiks temalt üksikasjalisemalt järele pärida, kust võttis ta, põrguline, säärast hoogu ja lakkamatut viha? Ning kust sai ta sellist jõudu, et paar-kümmend inimest oli tema kõrval kui üks tuhk ja üks põrm?

Küllap oma jagu tööd tegi ka kara ise, — säärane ütlemata kena riist oli teine. Küll kõlbaks see nüüd rosinaks Mammule, hääks tilgaks valutavale hambale. Kui Mammul oleks niisugune riistapuu seinä küljes, küllap tema juba ka hoogu ja viha saaks ning Marje oleks ammu juba tublisti tuuseldet! Jumal seda teab, kellele pärandas kadund Asmus oma kalli riista? Säärane peaks seisma kiriku käärkambris, kust teda iga mõistlik mees võiks tarbekorral laenata. Aga kihelkonnas on üsna kena arv noid naisi, kes otse sügelevad keretäie järele.

Kus küll võiks olla too kara?

See probleem hakkab Mammul äkki vaevama ja kiusama rohkem kui Pataste laat ja vasika müümine. Ta on koguni piibu unustand, ei kuule Marjegi hüüatusi ja sajatusi, mõtleb vaid tost õpetaja hääst riistapuust.

— Kus küll võiks olla too kara?

Ega ometi Karl Roberti käes?

Jakob Mändmets: LÄBI RÄDI. Novellid.

Katkend 6. novellist „Pidulaud jõuluõhtul Toolamäe kirikus“. (Lk. 321–328.)

Täna oli ilm iseäranis tormine. Kogu päeva kuuldus väljas tuule mühin, tuisusambad karglesid pöörases lustis mööda välju ja raagus puud vingusid iilides.

Õhtu jõudes vilkus vaevaselt tulevalgus kümnekond sülda eemalt kupja toast. Vahetevahel mattis tuisk ka selle ja siis tundus, nagu oleks kogu ilm vajunud ääretusse tühjusse.

Õpetaja Herman Koch istus hilja õhtul oma kirjutustoas Kogu maja oli surmvaikne. Vahetevahel krabistati vastu aknaruutu. Küllap maru kiskus lahti mõne puurao ja kandis seda ühes.

Õpetaja oli loobund jutluse valmistamisest. Mida rohkem ta püüdis, seda ahtramaks muutus vaim. Nüüd mitte midagi tehes muljus raskus nitmejäuliselt ta hinge. Ka palve oli tühine sõnadefegemine ja ta ei julgend lasta ühtki sõna üle huulte.

Lõpuks kujunes üksildus-õudus niivõrt elavaks, et ta hakkas tundma hirmu. Õpetaja Herman Koch ei malland enam istuda. Ta tõusis üles ja sammus ühest seinast teise. Sammude kõmin valgelt laudpõrandalt oli nagu seltsiks. See nagu oleks veidi eemale peletand rõhuvat vaikust.

Astudes akna alla ja surudes oma otsa vastu külma klaasi nägi ta, et tuisk oli jäänud järele. Kuu paistis lõpmatust avarusest ja heitis raagus viljapuude varje valgele lumele.

Äkitselt needis kirik ta vaate kinni. Kiriku aknad helendasid valguses. Neist paistsid tuled. Aknad olid üleni säras, nagu oleksid seal kroonlühirites põlema süüdatud kõik küünlad.

Kiiresti tulid talle meelde jutud südaõistest kirikutuledest, aga ammu oli ta need tunnistand ebausis sünnitisteks, millel ometi haritud inimese juures ei tohiks olla mingit väärtust.

Ometi paistsid kirikust tuled. Siin ei võind olla mingit silmapettust.

„Kirikus on vargad,“ lausus ta eneses. „Vaja kutsuda teenijad.“

Aga ta peatus sammudel. „Milleks vaja teenijaid? Ma tahan ise minna ja neid tabada nende jäledalt teolt.“

Ta tõmbas palitu üle, haaris naela otsast käärkambri võtme. Aga ta ei jõudnudki suruda ukse käerauale, kui see lahiti lükaft väljastpoolt. Ukse vahel seisis valge naisterahvas, õpetaja Herman Koch'i abikaasa.

„Sa tuled juba,“ ütles ta abikaasa. „Meie oleme sind oodand hulga aega.“

„Sina, sina siin?“ hüüdis õpetaja Herman Koch. „Sina oled ometi surnud. Mis õigusega liigud sa meie hulgas?“

Ta abikaasa naeris.

„Surnud? Kuidas ma surnud olen. Kas sa mind ei tunne? Katsu ometi minna käsi?“

Sealjuures pani ta käe ümber õpetaja kaela ja surus suudluse ta huulile. Ta käsivars oli palav ja huuled kuumad.

„Tule nüüd, nad ootavad sind.“

„Kes?“

„Meie lapsed.“

Nad läksid läbi saali, välja uksest, mis viib rohuaeda. Õpetaja astus paksu lumme, aga ta kõrval kõndis naine kergelt. Teda kandis vahetpehme lumi.

Ilm oli lõpmata vaikne. Kõrgel taeva all jooksid kiirelt valged läbipaistvad pilved ja kuu valgus andis sooja. Pehme õhk heljus vastu palet. Eemalt kuuldusid hääled nagu tiibade vuhin, nagu kosest allalangeva vee kohin.

Nad astusid läbi värava aeda, mis kirikut ümbriitses. Nüüd nägi õpetaja Herman Koch selgesti kiriku helenduvaid aknaid.

„Ava käärkambri uks,“ sosistas ta abikaasa. „Ava tasa! Nad ei tea meid siit oodata.“

Õpetaja Herman Koch pistis võtme lukuauku ja avas ukse. Ka käärkambri lauall põlesid küünlad. Kiriku viiv uks oli veidi praakil ja nüüd kuuldusid selgesti pühakojast rõõmsad hääled.

Abikaasa haaris kinni ta käest ja viis õpetaja heledasti valgustatud kirikusse.

„Lapsed, siin on teie isa, keda te nii väga igatsete,“ hüüdis ta.

Rõõmuhõisikega jooksid lapsed talle vastu. Nad rippusid tal kaelas, suudlesid teda. Nende helepunased huuled olid palavad kui helendavad sõed, nende silmad särasid, nagu oleksid neis põlema süüdatud eredad leegid.

Kunagi polnud õpetaja Herman Koch näind oma lapsi nii ilusatena ja elurõõmsatena.

Seal eemal oli veel teisi lapsi. Mõned neist tulid üsna lähedale ja vaatasid ainiti. Mõned olid hoopis väikesed. Need istusid põrandal ja mängisid isekeskis. Kas ei tunnud ta neist mõndagi? Üht tingimata. See oli Altoa peremehe poeg, kellele ta tänavu kevadel kinkis lugedaoskuse eest Kristuse pildi.

„Kui hea, et tulid meie hulka,“ kõneles õpetaja Koch'i tütar Magda. „Sa oled olnud meist nii kaua eemal. Meil on sinu järele kange igatus. Tule siia, siin laua otsas on sinu ase.“

Lapsed viisid õpetaja Herman Koch'i istuma aupaigale. Seal oli toolikorju ümber roheline vanik.

Pidulaud oli kaetud rikkalikult jõulutoitudega. Ta abikaasa tõstis neid heldesti mehele ette.

„Ma tean, sa armastad puuvilja,“ ütles õpetajaproua. „Too, Magda, isale seda!“

Ruttu tõusis tütar üles laua äärest ja tõi õpetajale korvitäie ilusaid õunu.

„Sa pead nüüd rõõmus olema,“ kõneles õpetaja abikaasa. „Sa ei tohi olla kurb ega tusane. Sest sa oled meie juures. Su juuksedki on läind halliks. See kurvastus on ilmaaegu. Kas sa ei näe, kui suureks kasvand su lapsed. Sa vist ei tunnekski neid.“

Õpetaja Herman Koch tundis vaadates lapsi

südames ülimalt õnne. Laste õrnad paled õhetasid kerges punas ja nende valged, kerged riided kahisesid liikudes kui siid.

Ka kõigi teiste laste näod särasid õnnes ja rõõmus.

„Tule, Leo,“ hüüdis õpetaja abikaasa, „su isa tahab võtta sind sülle.“

Suure hooga jooksis poisikene isa juurde ja kargas ta põlvile. Kaela ümbert haaris ta oma kätega niivõrt jõuliselt, et ähvardas kinni suruda mehe hingamise. Poisikese pale õhetas kuumusest ja selged sinised silmad olid põhjatu siigavad.

„Isa — ma olen nüüd väga rõõmus, et sa tulid meie juurde. Aga sa pead teadma, et meil on ka ema juures väga hea. Me tuleme edaspidi sageli sinu juurde, sest ema ei keela ja ka sina lubad seda.“

Õpetaja Herman Koch tundis, kuidas ta süda paisus lõpmatust õnnetundest.

„Lase mind nüüd jälle valla,“ ütles poisike. „Ma lähen oma sõprade juure, sest neil hakkab ilma minuta seal igav. Meie mängime alati ühes.“

Veel kord suudles ta oma kuumade huultega ja jooksis siis teiste laste hulka. Kogu pühakoda täitus rõõmsast hääle suminast.

Äkitselt nägi õpetaja Herman Koch oma naisel olevat nii õhukese riide, millest peaaegu paisis läbi ihu. Tal olid jalas kerged kingad. Õpetaja läkkas hirm ja ta küsis:

„Kuule, Leonfine, kas sul ei ole külm? Nüüd on ju talv.“

Ta abikaasa naeratas. Võttis kinni õpetaja käest ja viis ta akna alla.

„Vaata ja ütle, mis sa näed. Kuidas võib olla minul külm.“

Õpetaja Herman Koch nägi väljas heledat päikesepaistet ja kirikut ümbritsevad puud olid kaetud noorte, õrnade lehtedega. Kogu murupind kollendas võilillede vaiba all. Hõljus läbi lahtise akna kiriku magusat õielõhna.

„Mis sa näed?“ küsis õpetaja abikaasa.

„Näen kevadet ja suve. Aga kui ma siia tulin, oli talv. Ma astusin fihti siigavasse lumme.“

„Sa eksid — see polnud lumi. See oli õiehelvete kord, mis maha sadasid su teele.“

Uuesti jooksis ta juurde lapsed ja ta käest kinni haardes hüüdis nad: „Kus me oleme, seal on alati suvi!“

Nüüd kuulsid ta kõrvad suurt vetekohinat, rukkiräägu laulu ja karjalaste pasunahääli.

Seal pani proua Koch käe mehe õlale ja ütles: „Keegi võõras seisab käärkambri ukse ees. Mine saada ta ära ja tule siis tagasi meie hulka! Meie ootame alati sind!“

Õpetaja Herman Koch astus käärkambri. Äkitselt kustusid ta järel pühakojas tuled. Ka käärkamber oli pime. Ainult täiskuu paisis läbi ähmaste ruutude, mille valguses kujunes temast tume vari vastasolevale seinale.

Jäädes seisma käärkambri ja piütades leida oma nägemusele seletust, kuulis õpetaja Herman Koch väljast hääli. Ta tõmbas käärkambri ukse lahti ja nägi kaht inimest tulevat kirikumõisa poole.

„Siin on jäljed näha,“ ütles mees, „siit on ta läinud. Kuhu pidi ta minema südaöö?“

Need olid kutsar ja toatüdruk.

„Keda te otsite?“ küsis õpetaja.

„Heldene aeg, teie siin õpetajahärra!“ hüüdis

tüdruk. „Küll me otsisime. Leidsime viimaks jäljed aiast lumest. Jälgi mööda tulimegi siia.“

„Mis teil siis vaja?“

„Ma leidsin olevat ukse avatud ja teid, õpetajahärra, ei olnud ju toas,“ ütles tüdruk. „Me tulime otsima.“

„Minge tagasi,“ ütles õpetaja Herman Koch. „Poleks teil olnud vaja tulla. Ma tulen koju.“

Teenijad läksid läbi siigava lume tagasi kirikumõisa.

Veel kord vaatas õpetaja Herman Koch kiriku. Kirik oli tühi. Ainult kahvatand kuuvalgus tungis läbi ähmaste ruutude avarasse ruumi.

„Mis see oli?“ Oli see uni? Kas ma magasin? Aga see ei olnud uni. Ma ei maganud, vaid olin üleval. Need olid nemad, mu naine ja lapsed. Ma nägin neid, tundsin nende käsi, nende huuli. Milleks kutsusid nad mind enda hulka?“

Õpetaja Herman Koch tuli kirjutustuppa, istus toolile ja vaatas mõttes ainiti tulle.

Milleks kutsusid nad mind enda hulka?

Seal hargnes nagu läbi udu pikkamisi, pikkamisi kogu see nähtus täies selguses. Ta kuulis nende hääli, tundis praegugi veel nende kuumi suudlusi. Nemad ütlesid, et neil on hea olla.

Äkitselt tundis ta, kuidas hinge hakkas täitma mingisugune enneaaimamata rõõm. Raskest, mured ja ahastused, mis teda siiaaegade olid rõhond, taganesid kaugemale, kaugemale, nagu oleks neid ära puhund ta hingelt tugev tuul. Ta tundis vajadust palvetamise järele. Aga nüüd oli palve hoopis teissugune, sest see tõi jõudu, rahu ja rõõmu.

Palve tahtis muutuda hoogsaks tänuks.

Ka õudne, rõhuv üksildustunne oli kadunud ja tal nagu oleks olnud vajadus rahu järele. Tuba oli muutunud armsaks, koduseks ja hingele tundus tänane vaikne õõ olevat tõsine jõulu-õõ.

Oli sündind muutus ja nagu läbi une mäletas neid aegu, kus teda rõhus raskesti ahastus. Homme on esimene jõulupühha.

Kui kahju, et see on homme!

Talle tuli äkitselt hulganii ilusaid mõtteid. Need pääsid valla nagu tõkke tagant, ja nad pakusid end talle. Üks oli teisest ilusam, vaimukam. Oi, kui palju on tal neile homme ütelda. Ta hing kasvas suureks ja ta tundis enesel olevat jõudu.

Kahju, et ei ole juba käes tund, kus ta võiks astuda kantsli. Ärevusega peab ta ootama seda. Peab ootama nagu laps, kes, saanud uue asja, ei jää magama.

Astudes kantsli nägi ta enese ees laste hulka, kes mängisid valgeis riideis. Nüüdki tundus lehvivat kirikus kevadine õhk. Ta kõne muutus järjest vaimukamaks ja hoogsamaks. Ta sõnad sütitasid närtsima lõõvaid südameid, andsid neile uut julgust ja troosti, rõõmu ja rahu. Otse kiindus südametega ta sõnade ja silmadega ta huulte külge, sest nii ei olnud kuulnud teda kõnelevat iialgi.

Ta lootused saatsid inimesed kirikust koju, olid neile juhiks ja troostiks kodus majades ja langeski Toolamäe kihelkonna elanike õhul raske koorem.

Õpetaja Herman Koch leidis selle, millest võis kinni haarda kui kindlast toest.

Joh Semper: ELLINOR.

Katkendid 2. novellist „Astrid“.

Kogu päev oli hall ja igav. Piserdas vahetevahel seenevihma, eemal kuuldus tulevahetust, harva kõmas sekka mõne kahuri mürin. Suurem osa eilseist tulijaist läks edasi, õhtuks oli talus vaid kümmekond meest veel Hämarihus tulid sidumisele paar haavatut. Häärberi jäi üksainus punaohvitser. Mul tekkis ühes videvikuga vähe hirmu.

Otsisin juhust takistamatult keldri minna, see pagulane sääl vaevas mind, oli kui ristiks kaelas. Püsis ta vagusi kartulikottide all ega julgend niisatadagi? Oli tal janu? Tundis ta nälga? Või maitsis ükskhaaval sahvipiirke? Ka kupatet seeni oli sääl. Või kaisus end õhukeseks pigistada kui paeluss ja läbi madala akna välja pugeda?

Mitu korda päevas pidasin hinge köögis kinni, et kuulatada. Kõik oli vait.

Eel õhtu toodi üks valgekaartlane ülekuulamisele. Kuulatasin ja kuulsin punaohvitseri äärmiselt rahulikku häält. Ta tegi kiiresti surmaotsuse ja saatis mehed uksest. See oli nii lihtne kui kartulikoormine.

Just samal ajal kuulsin alt keldrist tasast norinat. Koputasin vastu keldri luuki, norin kadus vähekeseks, et siis uuesti kuuldavale tulla. Kandsin sületäisi kuusepuid kööki, viskasin nad prantsatades vastu põrandat. Punaohvitser ilmus uksele. Ajasin ta tagasi, tahtsin ise talle ahju küüta, sest õõ tuleb külm. Tuli vägisi mulle appi, aitas puid ahju toppida ja süütas põlema. Kõnelesin meeleheitlikult kõvasti, naersin närvlikult, kuni puud ahjus hakkasid lugevasti praksuma.

Läksime saali. Lauale oli laotet eileõhtund kaarti ja nagu eile, kumardusin otsima tuttavaiu teid ja talusid. Punaohvitser ei kumardund ma paha kohale ega nuusutand mu juukseid, kuid me olim enam pingul kui eile. Ta seisis rahulikult-asjalikult laua ääres, ma ei näind ei metslooma küllsi ega silmi. Aga kuidas ta alles äsja surmaotsuse sai teha?

Variitsesin teda, ta näis koguni mulle naeratavat imeliku lahkusega. Säärase lahkusega võib hukkamõistetule otsa vahtida kohtunik, kes otsuse teind: vaadake, pole midagi parata, oleksin mina, aga ei: sähms.

Mu partner oli kirklik mängija, ta ei hoolind mänguhasardis maast egi ilmast, tagus pörutades vastu lauda, vihastus kui kaotas, naeris lapselikult, kui võimis. Ta kahtses, et pole kedagi ta sõbrust siin, see õõ veetuks muidu nii lõbusalt, saaks lahti lüüa tõsised mängud.

— Tahate, ma toon hää partneri? ütlesin ma äkki. Et see meeletus oli, mida mõitlesin, seda taipasin mõni sekund hiljemini. Aga mul oli äkki nagu kergem, ma olin oma südame tunnustusel nagu luugid avand, värsket õhku hoovas sisse. Tulgu, mis tuleb. Ma ei jõudnud enam oodata, ma ei suutnud enam puid ahju vedada, tuba oli juba niikui saunsoe, olin seda saatuslikku norisemist alt keldrist peijand enam kui šnappelli lõhkemist pää kohal.

Võtsin ausõna ja revolvi tagatiseks ning kadusin toast.

Polnud kerge pagulast keldrist üles saada. Ta oli veel unine ja keeletu, pidin teda varrukast vedama nagu lehma lõõgapidi laudast tulekahju aegu.

— Siin on meil kolmas preferantsiks, laususin. Pikk kartulilõhnane mees jäi lävepakule seisema. Ümbrus pidi talle tuttav olma (seesama laud, väljakaart, küttinlad), samuti ka osa seltskonda. Kuid ta võorastas, ta oli kohmetu.

— Vabandage, ma tulen nii räpaste kätega, vabandage mind!

Ta hääles oli nii palju alandlikkust ja haledust, et meil kõigil piinlik oli. Punaohvitser jäti kaardisegamise, ulatas poolelijoodud viinapudeli laualt:

— Sähke, valage siit pääle!

Ulatasin oma taskurätiku kuivatamiseks.

Ning siis mängisime Tõmbasin tarviliised lahtrid väljakaardi tagumisele küljele ja ei mitte asjatuid sekeldusi luua nimede pärimisega, märkisin oma kaaslasel x-i ja y-iga nagu koordinaatide teljed geometrias. Olime kui kolm kella kellasepa töökoja seinal: igatühe südame lõök oli isesugune, kuid osutid näitasid üht aega. Meie mäng oli kõigiti distsiplineerit, olime sellele ustavad reeglite läitjad. Võitjaks pidi tulema see, kel rahulikumad närvid ja kes hasarti ei lange.

Kuid mänguhoog suurenes vastuseisust hoolimata ja mängu lõpp pikenes. See hoog kaotas meil kõigil ruumi ja aja mõiste. Ainult kaarditegemise aegu tundus imelikku tühjust, nagu oleks tee jalge alt kadumas, nagu võidak äkki langeda kuristikku. Kelle kord kaarte oli teha, tegi seda kähku, tõsta pakkumisega tekkis kõigile jälle tee jalge alla ning jagamisega võidi sõbralikult edasi minna.

Nõnda ei võind see jätkuda. Mul tulid meelega revolvi, nüüd olid nad mõlemad minu käes. Kõlistasin nende rauaga vastu kaurkuuli tühja kesta. See märguanne mõjus. Väsinuna ja lõõrutavaina eraldusid kaklejad teineteisest. Kumbki tõmbas aegapidi oma kuue selga, nagu selleks, et kuhugi minna. Nüüd võisin mina käsutada. Nüüd pidi ainult minu komandamist kuulama.

— Mõlemad sõjaväelased ja nõnda poisikese väisi rüüelda? Häbi! Nõnda noomis ja mõõtsin seinast seinani. Mõlemad vahtisid lummalt mu otsa.

— Üksteist kümme samm, sellest jätkub. Loen kolmeni.

Andsin revolviid kätte. Nagu hiljnoosis jäid mõlemad, teine teise seina ääres, mu käske ootama. Latern hakkas juba kustuma, kuid oli veel küllalt selge, et eraldada pimedast kaht märklauda — kaht valget astit kummagi rinna kohal.

— Üks . . .

Tuba oli haudvait. Näis, kui hoiaksid kõik hingamist tagasi. Arvasin pauke ennakult kõlavat, kuid mõlemad pooled olid üllatavalt lojalsed. Lisasin siis pikema vaheaja järele, et kolm liig ruitu ei järgneks:

— Kaks.

Ning ei neist ette jõuda, hüüdsin koha:

— Kolm.

Olin ühe viivuga taga ukse. Pauke kuuldus palju. Oli veel kuulda toolide tõukamist, laudade kukkumist, aknaruutude purunemist.

Läbi teoorjuse omandusõiguseni.

Augusti lõpul ilmus Tartus „Looduse“ kirjas-tusel N. Kõstneri uus teos

„Teoorjuse langemine ja maaproletariaadi tekkimine Liivimaal“

95 lk. Hind 280 mk.

Töö ise käsitleb märksa ulatusrikkamat ala, kui pealkirjas ette nähtud, sellepärast on sulgudes juurde lisatud laiem abipealkiri „Jooni Liivimaa tulunduse ajaloo 19. sajandil“, mis ka raamatu sisu paremini iseloomustab.

Nagu autor eessõnas tähendab, on see 1915. aastal Moskva kaubanduse instituudile esitatud diplomitöö tõlge, mis nüüd tema enese arvates pisut juba vananenud. Varem pole olud lubanud tööd avaldada. On vist küll selge, et nüüd, kus meil endised rüütelkonna ja teised arhiivid rohkem kättesaadavad on, kui 12 aasta eest, mõnegi väite põhjendamiseks palju rikkalikumat materjali oleks võinud saada, kui kõne all oleva teose kirjutamise ajal.

Kuid vaevalt küll oleks teose enese põhilause selle läbi palju muutunud. On ju Liivimaa mõisate tulunduse ajalugu eriti Saksa uurijate poolt õige põhjalikult läbi töötatud. Meie oma teadusemeestest on selle küsimusega värskest tegemist teinud mag. H. Kruus, kes läinud aasta lõpul esines Akadeemilises Ajaloo Seltsis referaadiga „Lõuna-Eesti talurahva majanduslikust seisukorrast teoorjuse ajal“ ja üldjoontes samadele seisukohtadele jõudis, kui Kõstnergi vastavat osa käsitledas.

N. Kõstner on meie vanemaid majandusteadlasi ja vilunud ajakirjanik. Ta on harjunud majanduslike probleemide kainelt hindama, ja tema oisus kaalub. Ilmunud töös on ta üldiselt õige kordaläinud pildi osanud luua meie põllumajanduslikest oludest umbes saja aasta eest. Ta on hoolega püüdnud hinnata igasuguste reformide näilisi põhjuseid ning selgitada nende tekkimise tagapinda. Töö on kahtlemata õnnestunud ning raamat võib meil täita sel alal seni puudunud kärsiraamatu kohta.

N. Kõstner ei ole kaugelki saksteõigija. Ta püüab nende tegevusest aru saada ja tükati seda isegi nagu õigustada, sest arusaamine on juba andeksandmine. Mitterahva poolt lähevad Kõstneri oisused tema poolt kasutatud Saksa allikate omadega täiesti ühte. Näit. leiab ta, et talurahva ekspluateerimise normid isegi 1804. aasta seaduse järele, mis küll pärisorjuse aegseid norme kahe- ja kolmekordseks võimaldas tõsta, olnud ometi üsna madalad, olgugi, et see ekspluateerimine ise tundus tolleaegse vähese töövõiljakuse juures õige raskena (lk. 21). Samuti jätab Kõstner õiguse mõisnikkude kaebustele cestlase laiskusest, sest mõisatöö tegija oli ju poolnälgunud sulane, „kes oli harjunud ainult kepi sunnilt töötama, kes oli põhimõtteliselt laisk ja kompsakas, kelle kogu ajutegevus oli sihitud ainult ühele poole, kuidas võimalikult vähese jõukuluga aega surnuks lüüa“ (lk. 36).

N. n. „Bauernsprengen“ küsimusest, — nähtusest peaaesjalikult 19 sajandi algul, kus mõisamaade laiendamiseks küllad maha lõhuti, nende põllud mõisa omadega ühendati ja talunik ise metsa aeti uut maad üles tegema, — läheb Kõstner õige kergelt mööda. Ta nagu isegi vabandaks seda moka otsast, kirjutades, et talude lõhkumine oli õige laialdane nähtus, mida mõisnikud ise tunnustavad, kuid tema tõukejõuks oli tarvidus mõisa väljasid ümmarguseks teha, missuguseks otstarbeks talud ühel kohal ära lõhuti selleks, et neid teisel kohal uuesti asutada... Mõisas oli vaba maad küllalt ja seepärast ei olnud mõisnikul mingisugust erilist huvi talupoegi oma maadelt üldse minema kihutada... (lk. 68). Ometi võttis talupoegade metsaajamine nii suure ulatuse, et paiguti mõisamaa sel teel 25 prots. võrra kasvas. (Vaata näit. Jõhvi maaomaniku von Schvebsi seletusi Jõhvi mõisamaa suuruse kohta, Paucker, Landgüter 2) — Bauernsprengen annaks vististi tänuväärse materjali eriuurijale, kuid seda peaks tegema algallikate järele.

Talumaade liitmise küsimuses mõisamaade külge kvootemaa nime all läheb Kõstner täiesti lahku V. Semtsevi arvamisest („O kvotnoi zemle“), kes tõendab, et mõisnikud siin seadusevastaselt talitanud. „Mingisugusest seadusevastasest talumaa äravõtmisest ei või käesoleval juhul üldse juttugi olla“, arvab Kõstner (lk. 69). Selles küsimuses on meie seadusandlus jaganud Semtsevi seisukohta ja võõrandanud kõik kvote, kuendiku- ja talumaad mõisatelt tasuta.

Agaga just sellepärast, et Kõstner sugugi juba põhimõtte pärast, juba ette mõisnikkudele vaenuk ei ole, vaid ka nende samme mõista püüab, on eriti huvitav lugeda tema käsitust Liivimaa maatulunduse arenemisest. Sest raudse järjekindlusega jõuab ta veendumusele, et kõik need reformid, mis Liivis läbi viidi, kõik need kõlavaimelised talupoegade olukorra parandamiskatsed, ei oleks otsekohe algatatud või said järjekindlalt teostatud ainult mõisnikkude taskuhuvide seisukohalt. Isegi talumaade müük, mis oli esimeseks realseks sammuks mõisnikkude võimu langemise poole, oli läbi viidud mitte talupoegade huvides, vaid ikka ainult selleks, et anda mõisnikkudele tarvilikku talituskapitali.

Hector, „Vaba Maa“, nr. 216, 15. IX. 27.

Hans Kruus

Eesti ajalugu kõige uuemal ajal I.

Eesti rahvusliku ärkamiseni.

K.-ü. „Loodus“, Tartus, 1927.

Käesoleval aastal on rida ajaloolise sisuga teoseid ilmutamist leidnud. Neist üks väärrib kärsiraamatuna tõsisemat tähelepanu — Eesti Biograafiline Leksikon II. Jättes kõrvale Põrgi ilmutatud Eesti ajaloo I ja II osad, mis oma käsitlusviisi poolest pole alati usaldatavad ja oma hinnangutes vastuvõetavad, tuleb märkida eeskätt sarnaseid teoseid, kui seda on N. Kõstneri „Teoorjuse langemine ja maaproletariaadi tekkimine Liivimaal“ ja äsja ilmunud H. Kruusi „Eesti ajalugu kõige uuemal ajal“ I osa. Nende raamatutega on leidnud lähemat käsitlemist meie ajaloo uus aeg oma huvitavate tulunduslike ja vaimliste probleemidega.

Kuigi H. Kruus on tegelenud ka Balti ajaloo vanemates ajajärkudes, ja seda võrdlemisi edukalt, kui meelde tuletada eriti tema koostatud „Vene-Liivi sõda“, siiski tundub, et käsitlustes Eesti ajaloo uuema aja, osalt juba modernemate sotsiaalsete liikumiste arengu vaatluse alal on ta enam kodus. Vastselt väljaantud töös kõidab ta meie tähelepanu peamiselt 19. sajandi I poole ajalooga, andes sellele veenva ja selgitava eelvaate 18. sajandi eesti arenemisloosse. Kuigi töö tahab määratud olla õpperaamatuks ka keskkooli vanematele klassidele ja eneseharimiseks, suudab ta oma ladusa ja selge esitusviisi tõttu lugema panna huviga ka asja lähemalt tundjaid. Töö tahab vastust anda meie ajaloolasi ja iseäranis asjaarastajaid ajaloolasi põnevuses hoidvale küsimusele — miks ja kuidas on jäänud Eesti rahvas 60-date aastateni (XIX sajandil) pea täiesti n. n. „ajaloota rahvuseks“. Üldiselt näib, et I osa sellele peaküsimusele õieti rahuldavalt vastata suudab. Mainiti juba, et töös enne XIX sajandi olude kirjeldamist on selgitav ülevaade maksvatatest

olusuhetest XVIII sajandil... Mis aine käsitluse täpsusesse ja teadlikusse puutub, siis ei pruugi meie siin kahelda. H. Kruusi eriuurimuse aluseks on olnud viimasel ajal just talurahva sotsiaalne olukord XIX sajandi I poolel; talurahva talunduse alal on ta kogunud rohkesti materjale nii kirjan-dusest kui arhiividest ja toimunud vaatlust igast võimalikust küljest. Ka kirikuolude vaatlus ei jäta midagi soovida; usuküsimustega sel ajal, eriti vene-õigeusu kirikuga kokkupuutuvatega, on autor juba kauemat aega tegelenud...

Töös on tarvitatud rohkesti uusi nimetusi ja oskussõnu mitmesuguste asjaolude ja toimingute kirjeldamisel. See on õige tähtis asjaolu, sest meie ajaloolise oskussõnastiku ilmumiseni kulub veel mõnd aega ning senini meile kätteleatavad oskussõnad leiavad vist vastavatel kohtadel ka otstarbekohast ja elavat kasutamist.

Võib arvata, et see ülevaatlikult koostatud raamat leiab rohkearvse ja tänuliku lugejaskonna.
Andr. Sekte, — „Rahva Sõna“ nr. 169, 21. IX. 27.

20. IX. 27. — 31. XII. 27. on ilmunud:

A. GAILIT

RISTISÕITJAD

Novellid: Taevaskoja asunik. Meri. Kan-gelane partneriga. Kuristik. Ristisõitjad. Tema Kuninglik Kõrgus. Peetrus Kuppelvaar. Põhja-neitsi.

Hind (broš.) 480 marka, köites 540 mk. ja 580 mk.

J. MÄNDMETS

LÄBI RÄDI

Novellid: Kolm laipa lumisel väljal. Uus õpetaja. Laanemetsa veskitalu. Raehärra Flem-ming'i tütre Katarina pulmad. Kevadised veed. Pidulaud jõuluõhtul Toolamäe kirikus.

Hind (broš.) 400 marka, köites 460 mk. ja 500 mk.

J. SEMPER

ELLINOR

Novellid: Karikakar. Astrid. Niidukressid. Entsian. Karukollad.

Hind (broš.) 320 marka, köites 380 mk. ja 420 mk.

Hans Kruus

Pühajärve sõda 1841. a.

Hind 150 marka.

SISU: 1. Üldpilk Lõuna-Eesti talurahva kääri-misele 1841. a. suvel. 2. Pühajärve rahutuste aja-loolise käsitluse allikaist. 3. Talupoegade vastuhakka-mine Pühajärvel septembris 1841. 4. Sõjakohtu ot-sus Pühajärve vastuhakanute kohta ja selle täide-vilmine. Lisad. I. Tartu sillakohtunik L. v. Braschi raapordid Balti kindralkubernerile. 1. Raaport nr. 51. 2. Raaport nr. 53. II. Sõjakohtu eestikeelne kokku-võte. III. Pühajärve peksmisel 4. XII 1841. peetud kõne. IV. Ann Eisenhmidt'i jutustusest. V. Johanne Lauki jutustus.

Joh. Kuulberg

NÄE, TULEB IKKAGI

Jõulunäidend lastele.

Hind 90 marka.

NÄITELAVA esimeses pildis kujutab toakest Manni ja Malle kodus. Akna all laud ja mõned toolid. Seinä ääres säng. Paremal käelit viib uks õue. Ukse kõrval varn ema ja laste talverietega. Lapsed istuvad põrandal ja mängivad. Ema õmbleb laua ääres.

Teine pilt kujutab kuuvalget talveõhtut metsa-vahelisel teel. Vaikne. Männiokste vahel säravad tuhanded tähed.

Kolmas pilt. Näitelava sissesead samasugune kui esimeses pildis.

Tegelased: Ema. Mann, viie-aastane. Mall, seitsme-aastane. Külaonu.

Seeriast „Looduse Universaal Biblioteek“ nr. 1.

John Galsworthy

ESIMENE ja VIIMANE

Hind 25 marka.

K. Ehrmann

SÕNA, SAJAND, LINN ja PÜSS

Luuletuskogu. Hind 100 mk.

SÕNA. Ma olen. Ma selle rahva poeg. Ka-dund poja motiivil. Tumemeelsed.

SAJAND. I Sünnisajandi laul. II Sünnisajandi laul. III Sünnisajandi laul. IV Sünnisajandi laul. V Sünnisajandi laul. Aeg ja Inimen I. Aeg ja Inimen II. * * * Euroopa. Euroopa tantsib — maailm tantsib. 200 marka. Katkeid poeemist „Princess Piccadilla“.

LINN. Hämaral õhtul. Vagabundi laul. Väikelinn õhtul. Lumine linn. Auto. Hillisel õhtul. Sünnilinn.

PÜSS. Kasarmu väraval. Kirjutet Setumaa Sahaaras: 1. Kirjutet Setumaa Sahaaras: 2 Ühele kaassõdurile. Hobu! Grimassitab kuu. Laul lõm-mikule. Too trepp. Tervitus! Tondilt.

L. Raudkepp Usuõpetuse käsiraamat III õppeastale.

Toimetanud: prof. dr. theol. H. B. R a h a m ä g i Tartus, Kaarli kog. gümnaasiumi direktor L. R a u d k e p p Tallinnas, Tallinna II tüü. gümnaasiumi ja poegl. kommerts-gümna. usuõpetaja J. A u n v e r Jüris, endine haridus-nõunik, pastor F. J ü r g e n s o n Vigalas, Tallinna seminari usuõpetaja A. K ö ö g a r d a l Kellas, J. Westholmi gümnaasiumi usuõpetaja A. S o m m e r Kaarli-Tallinnas, E. L e n d e r i gümnaasiumi usuõpetaja A. S t e r n f e l d t Jaani-Tallinnas j. t.

Joonised kunstnik A. Stieren'ilt.

Hind 150 marka.

SISU: **Alglood.** 1. Jumala loodus. I. Kevad. II. Maailma loomine. 2. Eedeni aed ehk paradiis. 3. Pattu langemine. 4. Kain ja Aabel. 5. Suur veeputus. 6. Paabeli torn. 7. Peavanemad ja Israeli rahvas. **Mooses.** 8. Moosese sünd ja noorpõlv. 9. Moosese kutsumine. 10. Mooses ja vaarao. 11. Israeli rahva pääsmine Egiptusest. 12. Teekond Siinai mäe juurde. 13. Käsuaandmine Siinai mäel. 14. Kuldivaskas. 15. Maakuulajad. 16. Moosese surm. **Asumine Kanaanimaale ja kohtumõistjad.** 17. Joosua ja Kanaanimaa vallutamine. 18. Simson. 19. Rutt. 20. Hanna, Eeli ja Saamuel, 21. Samuel kohtumõistja. **Kuningad.** 22. Kuningas Saul. 23. Noor Taavet. 1. Saul ja Taavet. 2. Taavet ja Koljat. 24. Saul Taavet ja Joonatan. 25. Taavet — kuningas. 26. Taaveti pojad. Aabsalom ja Saalomon. 27. Kuningas Saalomon. I. Saalomoni palve ja tark kohtuotsus. II. Saalomoni tarkus, rikkus ja vägevus. III. Templi ehitamine. IV. Saalomoni valitsuse lõpuaeg. **Lahutatud riigid ja prohvetid.** 28. Riigi lahutamine. 29. Prohvet Eelia. I. Jeroobeami patt. II. Kuningas Aahab ja prohvet Eelia. III. Eelia Hoorebi mäel. IV. Naaboti viinamägi. V. Eelia lahkumine ja Isebeli surm. **Jeesus Kristus.** 30. Kuidas oodati Jeesuse Kristuse tulemist. 31. Jeesuse Kristuse elu ja töö. 32. Jeesus õpetajana. 33. Tähenamis-sõnanisus ja umbrohist. Austraalia ohakad. 34. Tähenamis-sõna talentidest. 1. Poiss ja tüdruk. 2. Mis saab sinust. 3. Millega ma aitan. 4. Kui rikas! 35. Tähenamis-sõna tigidast sulasest. 1. ja tema isand sai vihaseks. 2. Ei tea. 3. Hea nõu. 4. Käsk on antud. 36. Tähenamis-sõna variserist ja tõlnerist. 1. Variseri meeleparandamine. 2. Kurtum tõlner. 3. Puhas süda. 37. Öhtu-söömaajast. 1. Örn süda ja lahke käsi. 2. Sooja tupp. 3. Terav silm. 4. Ka teised tahavad. 5. Ka lapse vastu aus. 38. Armastus ja lahkus. 1. Mis linnuke võis teha. 2. Tasuja. 3. Ootamatu ohvrimeelsus. 4. Mis siis, kui ta saab suureks? 5. Täius. 39. Sool ja valgus. 1. Sõnapidaja ja karsklane. 2. Sinitaevas ei rõõmustanud enam. 40. Palk ja pind. 1. Miks sa vaatad teise peale? 41. Hea ja paha puuvilli. 1. Isemeelne ema. 2. Kus on õnn? 42. Jeesus — hea karjane. 1. Õiguse sambad. 2. Enne päästke linnud. 3. Teise kaitseks. Lisa. Jumala kümme käsku. Usutunnistus. **Laulud:** A. Evangeeliumi-luteruse kiriku lauluraamatutest: Jumal, maa ning taeva Looja. Oh Issand Jeesus, tule. Issand, võõraks tulid Sa. Suur Jumal meie varjupaik. Mis vaevab sinu südant. Nüüd väljal lõikus lõppenud. Kui kotkatiivul oled kannud. Oh Isa taevas, armuga

(kudumaalaul). Ma kumardan sind, armu vägi! Oh võtkem Jumalat. Oota, hing, oh oota. Ambroosiuse kiituselaul. Mu nimi taevas kirja pandud. B. Apostliku-õigeusu lauluraamatust. Kui suur on Siionis me Jumal.

Mag. Albert Borkvell Tabelid ja valemid keskkoolidele.

Matemaatika, füüsika ja kosmograafia tabelid ja valemid. Hind (broš.) 200 mk. ja 250 mk. (kaling. köit)

SISU: Tabelite seletuseks. Kreeka alfabeet. **Tabelid:** Arvude kümnendlogaritmid. Sin ja cos loomulikud väärtused. Sin ja cos logaritmid. Tan ja cot loomulikud väärtused. Tan ja cot logaritmid. Konstantsed suurused: π , e , g . Proportsionaalsete osade tabel. Arvude loomulikud logaritmid 1 kuni 150. Kaarepikkused 1° kuni 180°. Sin ja tan loomulikud väärtused ja kaarepikkused 1' kuni 1°. Sin ja tan logaritmid 1' kuni 1°. Sin ja tan logaritmid 1'' kuni 1'. Arvude ruudud ja kuubid 1 kuni 90. Ruut- ja kuupjuured 1 kuni 100,9. Keemiliste elementide tabel. Mõõtude tabel. Erikaalude tabel. Vee erikaal ja ruumala mitmesuguste temperatuuridega. Erisoojuse tabel. Termomeetri skaalad. Sulamistemperatuurid. Keemistemperatuurid. Vee keemistemperatuurid mitmesuguse rõhumisega. Soojusejuhtivus. Sulamissoojused. Küllastunud veeauru rõhumine mitmesuguses temperatuuris. Küllastunud veeauru absoluutne niiskus mitmesuguses temperatuuris. Ainete kütteväärtused. Joonpaisumise koefitsiendid. Ruumpaisumise koefitsiendid. Hääle levimiskiirus mitmesugustes ainetes. Eritakistused. Elektrokeemilised ekvivalendid. Di-elektriku konstandid. Tähtsamate linnade geograafilised koordinaadid. Eesti linnade geograafilised koordinaadid. Planeedid, maa, kuu, päike. Heledamate tähtede asendid. **Valemid:** I. Algebra. II. Planimeetria. III. Trigonomeetria. IV. Stereomeetria. V. Analüütiline geomeetria. VI. Differentiaalarvamine. VII. Integraalarvamine. VIII. Füüsika.

Praegu trükis:

- 1) E. Ahas: **Vabadussõja kangelaste mälestussambad.** Album I.
- 2) Akad. Ajaloo-Seltsi toimetusel: **Eesti biograafiline leksikon. III vihk.**
- 3) H. Kruus: **Eesti ajalugu kõige uuemal ajal. II osa.**
- 4) O. Daniel: **Metsakasvatus. II osa.**
- 5) St. Csekey: **Eesti administratiivõiguse allikad.**
- 6) Miina Hermann: **Kooli Laul.** (Kolme-häälelised laulud.)
- 7) H. Riikoja-J. V. Veski: **Üldzooloogilisi oskussõnu.**
- 8) P. Keller: **Der Ausflug.** (Für estn. Mittelschulen bearbeitet und gekürzt von E. Pezold.)
- 9) G. Nieman-H. Männik: **Puuvilja- ja juurvilja aias.**
- 10) G. Nieman-H. Männik: **Vees ja tema lähemas ümbruses.**
- 11) **Muinasseiklusi.** Valik India, Iiri, Läti, Leedu ja m. rahvuste muinasjutte.

Vastutav toimetaja: Hans Männik.

Väljaandja: K.-Ü. „Loodus“, Tartus, Vana täh. 1.

Trükikoda Ed. Bergmann, Tartus.